

БАТАН СОВЕТИМУ

ВАТАН СОВЕТИМУ

АНТОЛОГИЕЙ
ШОГЬИРГЬОЙ
ТАТИ

*Дагестанское
книжное издательство
Махачкала 1980*

ББК 84 ТАТ
С (ТАТ)
С 56

С 56 **Ватан Советиму. Антологией шогьиргьой тати.** Махач-
кала, Даг. кн. изд-во, 1980.
120 с.
Советская Родина.

С (Тат)
ББК 84 Тат

Э и антологией шогьиргьой тати дешенде оморот произведе-
дениегьой эн суьфдеи шогьиргьой тати, комигьоки бине норет
яратмиш сохдеи литературай татире ве литературни зугьун
имуре ве гьемчун эн шогьиргьойму — членгьой Союз писатель-
гьой СССР.

К $\frac{70500-58}{М 123(05)-80}$ 64—80

© Дагкнигоиздат, 1980 г.

Э ГІУЪЗЕТ 60 САЛИ АВТОНОМИЕЙ СОВЕТИ ДОГЪИСТУ

ЭЗ ГУЪНЖУНДЕГОР

И дуймуьн антологией поэзией э зугьун тати ведироморенигьо. Суьфдеи антология э зугьун иму ведироморебу эз и чуьлпенж сал зиьдте пушо.

Э тапшуьрмиш эн Дагестански книжни издательстворевоз э антология дешенде оморет энжэгъ дофус зере оmore шогьиригьо—стихигьо, мэгИнигьой эн суьфдеи шогьиргьой тати, комигьоки эз лап суфдеи салгьой бине нореи ве яратмиш сохдеи литературай татире, доретгьо гьеме хьэрекетишуре эри энуну ве гьемчун эн членгьой Союз писательгьой СССР, эн еки эз бине норегоргой жовоне литератураймуре, гьуьзетлуье корсох культуры ДАССР Миши Бахшиев, Дони́л Атнилов, гьуьзетлуье корсох культуры РСФСР, лауреат эн премией э нум Сулейман Стальски Хьизгьил Авшалумов, Сергей Изгияев.

Омбардеки бэхшвегиргьой эни антология гьейсэгIэт зинде нисдуьт — омбаре салгьо гирошдет эз умогьоевоз. Эз дуйваздегь авторгьо, дешенде оморетгьо э и антология, хьэшд энугьо муьрдет. Имогьой чуьл сали зинде нисди бэхшвегир эн Октябрьски ерэгьлуье восстанией пролетариат э Петроград, член партия эз 1918 салево́з, эловлуье большевик, еки эз лап суьфдеи шогьиргьойму Ихьи́л Мататов. Недери имбуруз э гIэрейму гьирмизине партизан, биненорегор драматургай татире, дуйруьсде коммунист, еки эз лап активлуье гьовхобер э гьэршуй буржуазни миллетпересгьо ве илгьом эн диндогIот, эн куьгьне гIэдотгьо Юно Семенов.

И ченд сали рафди эз гIэрейму ведилуье шогьир, писатель иму Миши Бахшиев. Гьемчун эз зуревоз недеруьт э гIэрейму ижире талантлуье шогьиргьойму: Монува́хь Дадашев, Дони́л Атнилов, Исхьогь Ханухов, Сергей Изгияев, Рэхьэмим Рувинов.

ИсэгIэтине хундегор иму э товун Ихьи́л Мататов дануьсдени энжэгъ у революционер-большевик бири гуьфдире. Оммо омбаргьой

энуго белки дануьсдеш нисе дануьсденуьт, ки у гьемчун бири гуфдире еки эз суьфдеи шогьиргой тати. Неки э партийни, советски корго, э комигьоки у дебу гьемише э жугьобдорлуье гьурлуьго, гьемчун э гьэлем хуьшдеревозиш у женг бердембу эри азаде тозе зиндегуни хэлгь, соводлуьи эн, э гьэршуй классови дуьшменго. Ихьиил Мататов гьемчун суьфдеи журналист, суьфдеи критик ве не-сигьэт дорегори жовоне литераторгой татире. Э кугьне коммунист, гьирмизине партизан ве еке эз суьфдеи журналистгой татиревоз Гьэсоил Бинаевоз, кугьне коммунист литератор тати Егьэгуь Агаруновевоз у гуьнжунди суьфдеи гозите э зугьун тати — «Зэхьметкеш» ве алфавит татире. У тержуме сохди эз зугьун уруси э зугьун тати гимн «Интерноцианале».

Исэгьэтинне омбаре хундегоргойму, гьелбет, нисе дануьсденуьт, ки имуре бируьт гуфдире ижире талантлуье шогьирго, чуйн Исхьогь Ханухов, Рэхьэмим Рувинов, комигьоки э сиюмуьн салго лап фирегь мэгьлуьн бируьт э гьэрэй эн хэлгь. Эз стихигьой энугьго, дешенде оморотго э и антология, хундегор мидануь э чуй хьэвес, э чуй бемзерлуье тегьеревоз угьго нуьвуьсдембируьтге шогьиргошоуре. И антологияре гуфдире мибу гьемчун еревурди-нишоне эри энугь кугьне шогьиргойму, гьейсэгьэт зинде нисдуьтго, оммо доретго гьеме талант ве фикир хуьшдере эри яратмиши ве параменди эн литературай тати. Ме э гьемей эни кугьне шогьиргоймуревоз шинох бируьм. Ченд бо дирем угьоре, вохурдейм эеки. Угьго эз расдиш гьеми талантлуье одомигьго бируьт, гьемиге хьэёменде дуьруьсде одомигьго. Угьоре де войге небу эз е войге бэгьэй — э нуьвуьсдеигьошуревоз эри кумеки сохде э хэлгь, пушово берде культурай энуре, звер сохде политически ве классови гьэнежогьги энуре.

Хундегор мивинуь, ки печать, чигьрет эн земоне, эн девр вери э нуьвуьсде стихигьой эн суьфдеи кугьне шогьиргойму: эн Ихьиил Мататов, Рэхьэмим Рувинов, Исхьогь Ханухов, Юно Семенов вед. Угьго сер гирдебируьтго вэгьдо эри нуьвуьсде бу вэгьдой эн нисд сохдеи чуйн класс кулакгоре, гуьрд сохдеи косибгоре э колхоз. У вэгьдогьго гьеле лап гужлуь бируьт кугьне гьэдотго, омбор зарали зерембируьтго э хэлгь, пес гьишдембируьтго одомигьоре эз тозе рэхь зиндугуни, илгом ве гьэдотгой эн диндогьот. Унегуьре омбаре произвениегой энугьго гьисдуьт э гьэршуй дуьшменгой класси, эн кугьне гьэдотго ве гьэдотгой диндогьот.

Гьемей эни кугьне шогьиргойму эз дуьли-жуни хосдембируьт Ватан советире, гьеме гьувот ве эшгь хуьшдере дорембируьт эри буьзуьрге идеегьой партией Коммунисти, дусди ве бирори эн омборе — миллетлуье вилеет иму: Унегуьре лап хубе стихигьошуре угьго нуьвуьсдембируьт эри буьзуьрге сервор эн гьемей жофокешгой гьуьлом В. И. Ленин, эри партией Коммунисти, эри Ватан сове-

ти, дусди эн хэлгъгьо, дурьусде зарбуье жофо, Ватане девлетлуь, вегирлуь ве гьувотлуь сохденигьо.

Омбардеки эн шогьиргьойму, произвениегьой комигьоки дешенде оморот э и антология, неки э гьэлемавоз женг бердет эри мозол хэлгь ве хушбэхди эн Ватан. Ихьиал Мататов женг берди э вэхд граждански довгю э гьэчэгьгьой контрреволюциеревоз, буржуазни националистгьоревоз. Гьшунгьой фашистгьо оморенге э сер Ватан иму омбаре шогьиргьойму, писателгьойму гьэлеме э туьфенг, э штык дегиш сохде, женг сохдет э довгю э жун хуьшде гьимиш несохде: Юно Семенов, Монувахь Дадашев, Миши ве Дубия Бахшиевгьо, Хьызгьил Авшалумов, Донил Атнилов, Сергей Изгияев, гьемчун нуьвусдегор эни ризгьош ведеиш.

Ведилуье шогьир иму Монувахь Дадашев жун хуьшдере суьперди э келе довгюй Ватани. Э довгю ченд бо яралуь бирет Юно Семенов, Дубия Бахшиев, Хьызгьил Авшалумов, Донил Атнилов.

Суьфдеи шогьиргьо — нуьвусдегоргьойму, произвениегьой комигьоки дешенде оморот э и антология, гьисдуьт тозе рэхь вокурдегор э литературай тати, норегор бинеборуй энуре. Унегуьре угьо вегидрет э сер ишу суьфдеи четинигьоре эри гуьнжунде литератураймуре.

Имуре те революция десхэтлуье литература небу э зугьун иму. Эз гьэд хэлгь иму ведироморембириуьт пушотеш ишуре талант шогьире бирегоре одомигьо. Оммо э у бирэхьме вэхдгьой огьоети эн падшогь ве девлетмендгьо эслогь минкин небу эри яратмиш сохде литератураймуре э зугьун дедети. Э куьнди гьемей хэлгь иму эслогь соводсуьз бу. Е доне хундегоре одоми э гьэрей жофокеше хэлгь недебу. У кими шогьиргьо, ошугьгьойму те революция, чуьн Шоул Симанду, Хьызгьией Эмин Мердэхэй Овшолум нуьвусдембириуьт шогьиргьо, мэгнигьой ошугьгьунгьой хуьшдере э зугьун азербайджани.

Энжэгь э девр эн власть Совети, хилос сохдигьо гьеме жофокеше хэлгьгьой вилеет имуре эз муьрс огьоети эн эксплуататоргьо, эз торики, тонголи, бири минкини эри яратмиш сохде ве параменд сохде литератураймуре. Э зугьун эни чуькле хэлгь татиму ведироморенуьт поэзия, проза. Э сегьней хэлгьие театр тати норе оморенуьт пьесагьой эн драматургьойму.

Э литературай тати имбуруз активлуье жире бэхш вегирденуьт гьемчун жогьилте шогьиргьо ве писателгьо: Бинеми Сафанов, Зоя Семендуева, Михаил Дадашев, Яшар Манувахов, Хьэвесуьлуьт Гильдова, Шимшун Сафанов ве угьониге.

Литературай тати — гьисди е бэхш эн омбаре миллетлуье литературай эн хэлгьгьой Догьисту, комигьоки мигировунут имисал чуьн келе мигид ишу — 60 сали автономией Совети Дагестане. Э параменд бирети эни омборе миллетлуье литератураймуревоз э шогьиргьо

ве писательгьой эн де бирорие хэлггьой республикаймуревоэ э еки гьемчун бэхш вегирденуьт литераторгьой тати, лап хосе метлеб эн комигьоки гьисдн — ээ дуьли гьуьллуьт сохдеи гьэзизе Ватан советире, хэлггэ, э жиге овурдеи войгегьо, дилеггьо, идеегьой партией Коммунистире, берденигьо имуре э фирегье уьшуьгьлуье рэхь оводу-неети коммунисти.

БОРИС ГАВРИЛОВ

ИХЬИИЛ МАТАТОВ

1888 САЛ — 1943 САЛ

ВАСАЛ БОЛЬШЕВИКИ

Гирошде гуьрвее рузгьо,
Омо гуьлшонлуье васал,
Хьэл бире гуьрвее верфгьо,
Чойгьо пур бисдорут эз сайл.

Эз тов чуйшме, бугь эз хори,
Эз гуьлшонние савзегьо,
Хори-дара, жирей холи,
Безетмиш бисдорут хунегьо.

Муьрггьгой чули десде-десдо,
Паруьсде рафденуьт э сейл,

Гәзилгъо шори сохде,
Журей зеруът омо васал.

Тум васали эри коше,
Хьозур сохдут карасдигъо,
Эри коре сукте сохде
Кутон, машин эз заводгъо.

Косиб-кусуб десе-десе,
Э сер машин, э сер кутон,
Дезугъоре пузмиш сохде,
Хоригъоре темиз сохде.

Дуь э еки кумек бире,
Моле зере, шендуът гуме,
Э дигъ жәгми колхоз бире,
Терг бисдорут кулак геме.

Нерме ворущ, элов чуьшме,
Буьлуьнд сохдут суьмбуьлгъоре.
Гуьллуь бире догъгъо геме,
Рихьонлуь сохд богъ-богъчере.

Паруьсдекгъо ево гирде,
Хундут мәгми эри васал.
Пионергъо десе-десе,
Мәгми хундут эри васал.

Гъувот инсон, эвир, чуьшме,
Дошдегор зиндегунире,
Кечуьк ве чин э дес геме,
Эй вокурде коммунере.

ХЭБЕР БОШ, ПЕС МЕМУН

Вәхи-вәхи балам,
Эй гуьзел, себәхь бири,
Зулм нисд бире, балам,
Муьрскешгъо азад бири.

Весси-весси, балам,
Э торики демундей,
Уни мектеб, балам,
Эй туь безетмиш бирей.

Бура-бура, балам,
Эй гуьзел, жигей туьни,
Гилм эн Ленин, балам,
Гьэлхэид азади туьни.

Веги-веги, балам,
Гьэлем дефдер э дес,
Шен чодрере, балам,
Пой э жерге, мемун пес.

Десде-десде, балам,
Пионергьо гешденуьт,
Ол бейдогъэ, балам,
Тик вегирде хунденуьт:

— «Иму гьелгъэй жергей фэхьлегьо
Тозе велггьой зиндегунни,
Гьер вэхдиш хьозурим
Эй вокурде зиндегунни!»

ОКТЯБРЬ

Гьей, трах-тах-тах, тра-ра-ра-рах,
Эз шегьергьо сес тупгьо пулеметгьо,
Э дес буьлуьнг, э пой тирох,
Бисдорут кумек э фэхьлегьо.

Э дес ю бейдогъ фэхьле,
Эз жерге э игидиревоз,
Журай зе е пире фэхьле:
— Пушово, хьовиргьо, э меревоз!

Дуь э еки гьэлхэнд бире,
Синегьоре дорут пушово,
Туфенгьоре э дес гирде,
Рафдуьт э сер дуьшмен пушо.

МАЙ

Мигид иму Первый май,
Эрилейму шерт мундей.
Зэхьметкешгьо ек бире
Миллетире терг сохдей.

Бейдогъгьо э дес дери,
Туфенггьо э душ вери,
Эри зулме терг сохде,
Гьеме фэхъле хьозури.

Жерге-жерге фэхълегьо,
Гърмизине эскергьо,
«Гьер вэхд хьозурим!» гуфди —
Эз гьер — ло пионергьо.

Тозе гуьлгьо савзегьо,
Эвире сохд хушбуйлуь,
Сес музык ве мэгнигьо,
Хэсдегьореш сохд ашгълуь

Фэхълегьо жерге-жерге,
Комсомол е ченд жерге,
Эз песо пионергьо,
Бенд бирет жирей гьелгъэ.

Зигьо Первый май — гуфдируьт,
Э зарбевоз буьвер сесгьо,
«Марш пушово!» — гуфдируьт,
Ингъилобчие серворгьо.

КОЛХОЗНИК

(Е кесег эз стихотворением «Колхозник»).

«Муьздурь Шелмуь!» — гуфдире,
Журай зеруьт эз куьнжгьо, —
«Разиним, рази» — гуфдире,
Чек зеруьт гьозор десгьо.

Бисдо муьздурь председатель,
Гоф сохдегор Менешир,

Ен нуьши ю зен Егъутил,
Нубот раси э Ошир.

Косиб-кусуб гуьрд бире,
Кор карасдире ек сохим,
Эеки кумек бире,
Зиндегунире хуб сохим.

Жерге-жерге бил зере,
Жойир — чуйире терг сохим,
Зимире кутон зере,
Юхсуйлире нисд сохим.

Хэтсуьзире терг сохде,
Куьгьне глэдотгьоре вир сохим.
Гъувотгьоре ек сохде,
Гъэьм кулакгьоре нисд сохим.

ЮНО СЕМЕНОВ

1899 С. — 1961 С.

ОЗГОРОГЪОЙ КУЪГЪНЕГЪО

Гъеме руз пушой себэхь,
Либо зен Нисим-Тирэхь,
Гуърд мисохд гьулум-гьунши,
Мисохд нифри-гьэргьуьши.

— Ки шуввер-хэлеф мурде,
Ггов гьэлифоре шенде,
Гье э инжо э зир пой?..
Эри эн у сохом вой!..

Мидешенд шивен и зен,
Э тегьер гьовол шивен.

Гъуншигъо мибисдорут бенг,
Гуйге шендет туп-туфенг.

Песде вегирде жару,
Мисохд гье чуме-чару,
Э чум ю вохурд хое,
Шенде, сохде нефое.

— Гене и чуй тилсим,
Э пушой хуней Нисим?..
Угъо гердо эз чум кур,
Зинде дараво э гъур!..

Гье гьечи гьер руз-бе-руз,
Те вэхд сес гуйгуйгъой хуруз.
Биренге бегьем товущ,
Либо мибисдо хомуш.

Эз гьер куьнж еки-еки,
Зенгъо э шори-ники,
Бэгизи э овил, э ёс,
Э хуней гъунши, мирос.

— Руз э хэйр, холей Либо!
Гу винуьм гьери ебо,
Вэхд тозе нуьгбегьери,
Эз гларуьс чуй хэбери?..

Небире гьич шерменде,
Либо сохд лове-хэнде.
Гуй хьэлоле ковтер,
Е надуьшменде духдер.

— Э гъуьбет ишмуш э хэйр!
Хьолсуьзуьм, бирем туьгъэйр.
Нисди мере ковуне,
Диройт гьери э хуне

Гларуьс тирошди эз вэхд.
Ки дори ужире бэхд?!
Эдем зере дурине,
Эри куклей нарине.

Кукле бисдо, э гъужогъ,
Мирайм э кейфгъо э богъ.
Духдер бисдо, е шинлогъ
Эз духдер эн гъурумсогъ.

— Шоре занигъо зено!
Десе э хъини дено!
Венит э хуьшдо зэхъмет,
Хъуьрмет сохит э жэгмет.

Либо, руй ю до гуне,
Гуфди: — Хъозури дуне,
У руз биригъо хъэмило
Душундем: Эгигилово,
Хъэливо,
Миробо...
Эз хэлгъ нибошум сово.

Восдорем ченд жире дон,
Шогъбалуд, фундугъ, бодон...
Гъсмчин хуьшге бор емиш:
Хилмов, гъэйси ве кишмиш.

Каньяк, эрэгъи, шороб,
Пивош миерум ченд гъоб,
Восдорем бесдуй гъэсел
Ишмуш недирет э хов.

Е сер э нугмегъ-васал,
Восдорем бесдуй гъэсел.
Е бесду ругъэн гъуьжуьр,
Ширингъош жур-бе-жуьр.

— Гуш вени гене Либо,
Э и поке кетубо.
Туь духдер раби Ошир,
Хурдей лап хъэлоле шир.

Гуьрдебири туь нидир,
Восдо бэхшгъо небу дир.
Миросгъо небу гъэгъри,
Несохут де гилеи.

Гъэдой туь э жун холе,
Бэхш?.. Хьозури ченд шеле:
Эрилей гIэмей Тирсо,
Хьибо, Зибо не Ахсо.

Эри зенгIэмлей Риспо,
Хумор, Томор не Зулло.
Эри зэхолуй Динор,
РУТ, Лиё не Гиненор.

Сердеги бодонгуъли,
Журуб ранг гъуьзуьргуъли.
Эз у келе магазин,
Тозе гьолушгьой ризин.

Оммо эри гIэруьс-духдер,
Булшилегьой гуьл-мохбер.
Дуьгуьргьой гъээ — эвруьшуьм,
Сер чум хэлеф меш руьшуьм.

— Хуб-о, ой гъэгъэй Либо,
Гьич нибу туре тубо?
Эри холей Мироти,
Восдо гьерчуьш ильети.

— Гъэдой ме!.. Эй Мироти?..
Мосдонум эхироти.
Гьеле гируьгу лэгIэ
У вамасире бэгIэ...

МэгIлуьмей эн и «Кипур»,
У дараво э гъур!..
Мугум, жонум — Мироти,
Эри «зихьэлипоти...»

Биёр е хуруз-вече,
Э сер ю расо кемче.
Вонсд черх дуьм недово,
Э сер шуьгъэм хьэмило.

Э ёр оворде худо,
Е куклей нарине до.
Миротиш овурд вира,
Бугъоз ю гердо бурра!

Ебо фикирдит, эхтер!..
ГӀэруьс ме зендуй духдер?..
Гьечи чум не вегири,
И зен, кечеле — пири.

Эй.., эй гьэбилей Берче,
Восдорем е туп парче,
Бисд лете, гуьллуь поже,
ТэҀрифи гьеме куче.

Шинире омо сес ноле,
Кура бисдо мэхъэле,
Келе э чуькле гьэриш,
Э хуне офдо шивиш.

Е гӀэруьс бегьем мерез,
Э хори бири дураз.
Шуьгьэм буьлуьнд чуьн бодуш,
Чумгьой ю э гьенг говдуш.

Ранг ю зердов, десгьо лов,
Чумгьо зерет снетов.
Шинре омо гьебирден
Сесгьо гирьё, зар-шивен.

Кумексуьз и биомон,
Хьэрой сохд:
— Муьрдуьм, омон!..
Чумгьой либо гуьрд думон,
Куфд сере э гьэнг хэрмон.

— ГӀэруьс эдей хурде дерд,
Э хунеш недери мерд.
Егьин и гьисди бивэхд.
Рафди мозол, рафди бэхд.

— Вокунум зури дарби,
Бурам э хуней раби.
Соху е туьки-чоре,
Эри эн и бичоре.

Вогошд лап зури Либо,
Диромо раби Обо.

Дениши хуб э глэруьс,
Гуфди:
— Гъэсд сохди глэлбуьс.

Вокурд туро, вешенд велг.
— Ини руьхьи снегье керг.
Гъэлифо, глэлбуьс, садан
Гъэсд сохди э и беден

Биерит гьери тешде,
Руьхьгьо юре нис гьишде.
Дит бонкей глов, еде жом,
Сургум мибу руьхь томом.

Раби хунд келе шемэгл,
Говиш зе е келе мэгл.
— Гъурбун глэруьс туь говле,
Гуш вени э ме холе.

Раби гуйге сохд эрэгъ,
Гуфди:
— Мигируьм сендэгъ.
Глэруьсе дено э тешде,
Э эйлонме раби гешде.

Нефес гуьрде е жовон,
Гуьл зе гьемере э ен.
Духдир диromo поисд,
Раби гуйге лап беисд.

Вокурд чумгьоре нечогъ,
Э жовон дениши гьогъ.
Рихунд похли-похли глэрс,
Духдир гуфди:
— гьич метерс!

Глэзор туь гьисди «водянка»,
Чуь гереки тешде, бонка?..
Шуьгьэм туь вечири глов,
Мисохим хос, нибу лов.

Туроре э зир гьултугъ,
Сере э тегьер гьудугъ,

Раби вирихд зу дилбош,
Нечогъэ бердуът евош-евош.

Либо рафде эз хуьшде,
Офдо, дарафд э тешде.
МэГІ зе э тегьер кечи,
Войш!.. Рафд э пучи — гъичи.

Фегъм сохд, вэхуьшд, поисд тик,
Жом тигъи, жиге торик.
ГІэруьсеш берди духдир,
Сохд фикир, нисд гьелем дир.

Медицинай совети,
Э гьуллугъ инсоньети.
ГІилм жофокеш — жунсогъи.
Раби, фолчи негьогъи.

Фикире дит э хунде,
Неейт дие фурмунде.
Нисд гердо жуьгъне гІэдот,
Иму расим э мирод.

МЕ ШОГЪИДУЪМ

Ме дирем рузгьо эз шевиш торик,
Гьеминон бу, эз зимнстуш хиник.
Воруш гьургьшун, тегерг пулати,
И чуй зулм, чуй гуж, чуй гІэлемети!

Ме дирем э гьер тараф ве тараф,
Дуллу э гьитгьой эн телеграф.
Пир, огьил, гІэил — леш инсоньети.
И чуй зулм, чуй гуж, чуй гІэлемети!

Ме дирем бала э пушдуй деде,
Гьердуьре дуьшмен э низе гирде.
Э хун буланмиш, гьердуь мегьити.
И чуй зулм, чуй гуж, чуй гІэлемети!

Ме дирем хэре дечире эз леш,
Сухунде э тегьер эн беш,

Чарунде одомире э куьмуьр,
Гьозоргьо нисд бирет биг'уьмуьр.

Зеягьо, г'азилгьоре берде есир,
Зиндере мисохдут гьовре битэхсир.
Чолекигьо мибисдорут гьуьндуьр,
Мескенгьо хэребе, жунгьо туьртуьр.

Гьудузе фашизм тигьи сохд зэхьэре,
Гировунд зулм, гьэзоб, дорс сэг'азэ,
Чарунд э мейду, не мунд дигь, шегьер,
Гьонун ю бу гьечи, э у тегьер.

Гьинорменде Гьирмизине лешгер,
Гирде дуьшмене, дешенд э сенгер,
Европаре азад сохд эз зиндон,
Дуьшмене те эхир сохд гьэтлийн.

Лешгер иму гьирмизи — гьинорменд,
Гуьрд дуьшмене э желе, бэсд кеменд,
Бейдогь гьирмизи — товуш до,
Э гьугь Рейхстаг сохд парловуш.

Ме диренуьм шевгьо эз руз товуш,
Эри игиде хэлгь совети хуш.
Гьэлечегьо э дуьньегь г'аземети,
Богьчегьо яравуьши мемлекети.

Хэлгь совети э гьер кор гьисд сараф,
Вокурд дерьегь, эрхгьош э гьер тараф,
Гьуремите хоригьо — могьбули,
Изму сироннуьт — эз г'ов були.

Капитализм атоме офд ерэгь,
Воисд э дуьньегь венгенуьт жевгь.
Угьо равуьсденуьт чуьн сег лэгь-лэгь,
Те мазалешу чэх небу эз сенгь.

Атом иму — станци электрики,
Дурим эз довг'о, хосденим ники.
Атом иму — э жофо мэг'рифет,
Эй хэйр улке, жунсогьи инсоньети.

• Ме диреньум жовонгъо чуын жейрон,
Хэлгъгъо дусдуът, э еки мигърибон.
Улкей завод, улкей фабрик — мэгІдон,
• Хуш бэхди Ватанме э н деврон.

Хунит мэгІни, зерде сим шогъир,
Мемлекет — даненменд, гІилмлуй шогъир.
Улкегъо мундетгъо гъелемиш тор,
Миравт э рэхъ иму, мибошут шор.

Социализм э дуьньегъ вараисд,
Капитализм эз дуьньогъ мибу нисд.
Лозунг иму — шолуми гІуьломи:
Динжи, бэхдевери, хуроми.

ЕГІЭГЪУЪ АГАРУНОВ

1907 САЛ

ЕДИГОРИ ЛЕНИН

Э миглей доргъо, э телуе богъ,
Вероморобирит десдей гуьлгъо,
Буй азадире фуьрсоробирит энжэгъ,
Эри фэхьлегъо ве кентчигъо.

Чуь жире могъбули бисдо,
Сертик гуьрденге гуььндуьре доргъо,
Тигъи сохдут эз луьгегъой хуьшде,
Э серишу — суьпенже гуьлгъо.

Е кем эз ишу бурра оmore,
Е кемиге э гъэд снегъе хок офдоре,

Е кемгьойге руе ишу руй доре —
И чуй хьйфини гьечи терг бире.

Энжэгъ туь, гъуьзуьргууьл, эз ишу тек
Э лерберевоз хилос бисдори,
Э гъад фэхьле — кентчи темиз ве пок,
Метлеб екмиллетире бине нори.

Ченд салгьо э гъэфесей торики,
Э хумней гъуш тэхьно демунди,
Эри азади гъуьлом... эхирки
Метлебтуьре э жиге овурди.

Эз дес бихьэё, э вэгъдой метлеб,
Туь лербе эри мерг гъобул сохди.
Хьохмой туь э иму эдеб,
Имуре э войге — э метлеб расунди.

Ленин — вомухдегор иму — муьрдей,
Гъэзизе рэхьбер зэхьметкешгьой гъуьлом.
Эриму е руз овили гьишдей,
Эри дуьшменгьо е руз хуром.

Ленин! Туь муьрдей, ленинизм зиндеи,
Э гъэриш инсонгьо миллион — буьвер
Эри зэхьметкешгьо нубои,
Вомухдеигьойтуь, гъэзизе рэхьбер.

ДУХДЕР ДОГЪИ

Гъэфесе диворгьо эз зуфд гирде оmore,
Э пушой чум перде кешири,
Туьре э гъэриш чор диворгьой хуьше дедоре,
Э гъопугьо килит пулати венори.

Э жигей темизе гьово ве ковре асму,
Э жигей савзе чемендгегьи... гъэфесе.
Гьинорменде жунтуьре сохдет э тегьер русму,
Торикниш дур сохди эз туь эшгъ хъэвесе.

Текей езугъ омори, э туь рэхьм ниберуьт,
Ой балай суьмуьргъуш, бебе-дедейтуь?

Текей эз хунде, эз кор жэгIмети мибуррут
Пойтуьре, эри дерди-гъэми гьовой туь?

Эри гьер норе луйнгтуь уегъуьт, гъэреулуьт,
Э гIэдот диневоз сохдет туьре беседе.
Бовор сох, эгер эз кукгьо хуьшдере кеширенуьт
Шилоли нисдуьт эри туьре фуберде.

Эри, э угьош эзи жире тэхсиргьо вери,
Келе сэхьибгьошу пучунде оморет,
Э куьгьне гIэдотгьо муьгъуьр шефди вери
Жунгьоре э ихдьер хуьшде вегирдет:

Е шинирени туь, е нэгI сес божэхьгьоре,
Метлебмени эри э туь гуфдире, ки
Туь тэхьно, кумексуьз нидани хилос бире,
Эри килите вокурде, туь гьеле кем гъувоти.

Мегирис ингъэде пэхьнуь, мекеш гъэм ве дерд,
Фегьм сох э чумгьоревоз гьер тарафтуьре.
Десдей хилос бирегоргьо эз куьгьне гIэдот —
Талаб сохденуьт гьер вэхд азадитуьре.

Бигьил гофгьой жунбесдегоргьо, ой духдер догьи!
Эри жун лап эз журкум зиедте бошут,
Медениш э гьич кес, незник бош эз гIэдот гьэгьи,
Уьшуьгьи, чемендгогьи эз гъэфесе гьер ло хушут.

КОВТЕР

Эй раче, гъэнетсуьзе, гIэзизе ковтерлейме!
Чуь тэхьл денишире туь э хъвес сифет жогьилиме,
Чуь дерд—гъэм офдори э и зэхьметлуье дуьл туь бегем,
Гьечи сергъуз фикирлуь поисдей э пушой гьэьмгьойге?

Бегем туьре эзи тозе раче гIуьлом хэбер нисди,
Э комики э гIэрей миллетгьо тефигIэти нисди.
Гьеммешу эеки дуьл шор дес э дес доре поисдет,
Куьгьне, шефде фикиргьоре эз дуьл хуьшде ведешендет.

Тик ги, нэгIлети биригьо ковтерле, сертуьре тик ги!
Гьич эз куьгьне зэхьметгьо дуьл хуьрд, сертуьре гъуз меги!

Ижире э гъэриш энү торике хэйме нуьшдей,
Дердлуь, гъэмлуь эз гьер тараф, эхирде э хов варафдей.

Хэбер бош, хэбер бош, гъэнетлуье глэзизе ковтер,
Эз гъэриш торике хов, эз гъэд энү тэхьле азар.
Воку у перде кешире чумгьоре, виниш глүьломе
Песо мэпой эз екиш, сэхд ги гъирмизине глэлем!

ЕТИМ ЭЗ ХЬОЛ ХУЬШДЕ

Велг лигесуьз э тэхьно богъче хъэсуьл оморем.
Хок гъобугъсуьз э гъэриш телуь келе бирем.
ЗуьгIбей вор-вори гъэгър гирд э серме, вор зе руймере
Эгъэриш верфгьо бирэхьне венгесд и жендекмере.

Рэхьмсуьз, эдебсуьз, эзир десгьо могъбул бисдорум,
Хижолоти нун не ов вегирде буй вешендуьм.
Мизигуьм ми ме езугъ, етим е сэгIэтлейгеш?
Мивинуьм — ми, ой уьшуьгъэ глүьлом, туьре рузлейгеш.

Серме гъузбу, десгьойме дураз, э кес минетуьм.
Жендекме гъэбер, руйме сиегъ, э тегьер гъурум.
Себэхъ те шохьонгум дебируьм э зир бор-шеле
Вой зеренбируьм э куче, эки гуьм и хьоле.

Офдои гъеминон эрилейме эз нун зиедбу.
Тозе емишгьо шуьгъэммере сирои сохденбу.
Верфки миомо хьол ме гурунд, гъуьж мидироморум,
Рангме паруьсде, жендек жаруьсде э лерз миофдорум.

Чумгьойме гIэрс, пойгьо бирэхьне э гьопуй хэлгъ.
«Вокунит дере, деберит мере, месохит елэгъ»,
Белки муьрдуьм ме, гьовреймере ки сэхд мисоху,
Нисди бебейме, нисди дедейме, ки гирьё соху.

У РУЗГЬО ГИРОШД

Хуней Совет оводу гердо, хилос бисдорум,
Эй герме, темизе партал пучунде оморум
Гьер руз нун руьгъэн, э гIэселевоз бири хурег ме
Гъирмизине хун лов бири изму э жендекме.
Э жигей гъемме, хунде эриме бири несигIэт,
Сехьиб гешдуьм, офдум эриме, гуьрдуьм сенигIэт,
Герме хуне, рэхъэте дуьшег, бири жигейме
Жунсогъэ кумек мибошум эри хьэрмэхьгьойгейме.

МИШИ БАХШИЕВ

1910—1972 С.

ПАРТИЕЙ ИМУ

Хуним мэгИни, хуним дусдгьо,
Эй партией коммунистгьо,
Партией гьэлхэнд иму,
Хьохмо, гьувот зомонейму.

Партией иму
Гээзиз жун иму.
Шори ве ники,
Овурди эйму.

Партия ю э гьовхогьо,
Четинигьо ве зэхьметгьо,
Муьхькем бири веромори,
Игиде кукгьош офири.

Партией иму
ГІэзиз жун иму.
Шори ве ники,
Овурди эйму.

Э гъундуъри догъ пой хъовир,
Э туь марав хубе эвир,
Чумгъойтуь мивинуът шекуългъо,
Тозе дигъгъо ве шегъергъо.

Партией иму
ГІэзиз жун иму.
Шори ве ники,
Овурди эйму.

Торике дигъ товуш бири,
Э етэгъгъо ГІилм омори,
Э заводгъо, э колхозгъо.
Инсонгъо сохденуът шори.

Партией иму,
ГІэзиз жун иму.
Шори ве ники,
Овурди эйму.

Гуълшони девр колхози,
Жофокешгъо гъисдуът рази,
Лово хосденуът эри туь,
Муьхъкем поисдет э рэхъ туь.

Партией иму,
ГІэзиз жун иму,
Шори ве ники,
Овурди эйму.

БУЪЗУЪРГЕ ЛЕНИН

Хиник бу шев, гъэдерсуъз тор,
Одомире берденбу ол,
Омо сес туь, бисдорим шор,
Буъзуърге Ленин!
Буъзуърге Ленин!

Хэсде бируът жофокешгъо,
Хэйр жофоре миберд кесгъо,
Туй омори эй косибгъо,
    Буьзуьрге Ленин!
    Буьзуьрге Ленин!

ГІэтош туйхъмек сэхд мираси,
Инсон буьруьшде мамаси,
Туй омори кумек раси,
    Буьзуьрге Ленин!
    Буьзуьрге Ленин!

Вэхуьшд могоьлугъ, сере гуьрд тик,
Э дес вегирд туфенг ве штык,
Туй бисдори эйму кумек,
    Буьзуьрге Ленин!
    Буьзуьрге Ленин!

Партией туй рэхъбери до,
Миллетгъо деш бирор бисдо,
Э дуьл могоьлугъ шори офдо,
    Буьзуьрге Ленин!
    Буьзуьрге Ленин!

Биренгъине гІэтоше зе,
Зинде бисдо чул-пелесе,
Жун инсонгъо бисдо тозе,
    Буьзуьрге Ленин!
    Буьзуьрге Ленин!

Тор бугъо шев товуш бири,
Хэлгъгъой улке шори дири,
Э дуьлгъгъойму гъоим дери —
    Буьзуьрге Ленин!
    Буьзуьрге Ленин!

ДЕДЕЙ

Эй, туь, у ченд салгьо,
Эз товуше гIуьлом бейхэбер дедей,
Э гоф раби-нуькер беггьо,
Энгуьл бире пичирейгьо, дедей.

Воку гъэргъэ гушгьойтуьре
Шинов гофгьой балайтуьре
Негьогъ, дедей, туь пес бирей,
И товуширо туь недирей.

Шуьвер э гуьрт хумне зере,
Туьре эйчуь миесд зере?..
Бегем гушдтуь пулат бу,
Шуьвер кечуьк биребу?..

Э ен шуьвер гIожиз бири,
Э дес гIэдот есир бири,
Рузгьой шобот чубугълереш,
Э зир пойгьо ни шишири

Шевгьой шобот шэгIм э шэгIэмдон
Эри чуь?..

Э пигь не мум ченд салгьо
Сер зерей туь?..

Э гоф раби — нуькер боггьо
Бенд мебош,
Фикир ди э электри
Очмиш бош.

Дедей, очмиш бири сэхде энгуьл,
Октябрь сохди имуре шоре дуьл.
Фирегуьт мейдугьой эн жунсогъи,
Эй жофокеше зенгьой догъи.

Воку мижей чумгьойтуьре, ой дедей,
Бегьергьой эн тозе васале туь дирей?..
Уни гъэлем, дефдер э дес ю дери,
Духдергьойтуьш, невегьойтуьш лап шори.

ЗАРБЛУЕ ЖОФО

Догъгоре эдей жумунде,
Желдлуе зарблуе жофо,
Гуьломе эдее тозе сохде
Желдлуе зарблуе жофо.

Заводгьо, фабригьо вокурдей,
Желдлуе зарблуе жофо,
Шахтгьо, буругъгьо зиед сохдей
Желдлуе зарблуе жофо.

Туьре нум гуьредегоре жовонгьо
Желде жоборде комсомолгьо,
ГӀэлем туьре гуьрденуьт гьово,
Желдлуе зарблуе жофо.

ГӀов Днепре хьэрзо сохдей,
Желдлуе зарблуе жофо,
Гигант электри вокурдей,
Желдлуе зарблуе жофо.

Дохьоргьой сенгьире пара сохдей,
Желдлуе зарблуе жофо,
Турк — сибе э гуьнжо овордей,
Желдлуе зарблуе жофо.

Догъгьой Сураме пара сохдей,
Желдлуе зарблуе жофо,
Рэхь машин электри вокурдей,
Желдлуе зарблуе жофо.

Метлеб омборгьо, жофокешгьо,
Пушоге э муьрс дебирегоргьо,
Эдее э жиге оmore,
Желдлуе зарблуе жофо.

Э шешимуьн бэхш шар зими,
ГӀэлем Ленин э дес дери,
Нум коммунизмере зевер гирде,
Пушово рафденим зарблуе жофо.

Душменгьой коммунизм,
Душменгьой фэхьлегьо,
Капиталистгьо, кулакгьо,
Рабигьо, маллагьо,
Поисденуьт угьо э гьэршуй коргьойму,
Нидануьт мешет бире
Э эшгь жофойму!

Бэхьс социализм зиед сохде,
Миберим коргьоре пушово,
Зарблувире муьхькем сохде,
Желдлуье зарблuye жофо!

КОСТА

Аул эн Нар хисиребу э догьгьо,
Бее берде хуьшг биребу билогьгьо,
Пичиребу Нар э жилид, э булут,
Чумгьой инсон кур бируьт эз барут.

Ки мидануьсд унжо чуме вокурде,
Тик поисде, десе гьово вегирде?
Жоллодгьой эн падшогь хунлуь вэхуьшде,
Эденбируьт хэлгьэ куфде ве куьшде.

Э дигь эн Нар зен осетин зенд глэил,
Эз глэили у глэйилле мунд соил,
У не терси эз шимшилгьой жоллодгьо,
Вэхуьшд э пой, варафд э сер жилидгьо.

Э гьуьндуьри догьгьой Кавказ варафде,
Эз гуниле невирихде нерафде,
Э ки хэлгьгьо руй бире гуфди Коста,
«Азад бошит!» — гуфди фурамо песде.

Э хунхургьоревоз эри женг берде,
Глэлем азадире эри тик гирде,
Огол зе у косибе хэлгь хушдере,
Эри нисд сохде эз глуьлом дуьшмере.

Гьэлем Коста тиже ерэгь тик бисдо,
Эловлуье гофгьо мигуфди усдо,

Эри бирор бире у огол мизе,
Мизе эй биевгъо шоре рузгъо сазе.

Гьер гоф Коста тиж бу эз тиж хэнжел,
Эри князгъо, хонгъо бу гІәжел,
Угъо векеденбируът лугъонде чолгъо,
Батмиш бу гуфдире Коста ве хэлгъго.

Коста гешденбугъо рузгъо омори,
Чушмей эн азади тик веромори,
Аул эн Нар тип-тик э пой поисди,
Дие хэлгъго кемер ишу гъуз нисди.

Товуш чушме эз Кремля омори
Эз сер догъго пиш сохди булутгъоре,
Веромори раче емиш э догъго,
Серине гІов хурденим эз билогъго.

Эз изумруд гуьнжунде гофгъой Коста,
Чуь хуб угъо инжо вегирлуь бисдо.
Келе шогъир — буьзуьрге кук осетин,
Бирорут гъеме: лак, тат, лезги, грузин.

Келе шогъир — Коста гъич вэхд нимири,
Гъеме мэгІнигъойтуьре э зар мигирим,
Невегъоймуш, нишрегъоймуш михунут,
Буьзуьрге Костаре э ер миерут.

ДОВГІО СЕР ГУЬРДЕНГЕ

Ини омо нубот имуш,
Ме рафдени бирем, дедей.
Балай туьре месох фурмуш,
Ме рафдени бирем, дедей.

Хурдем хъэлоле шир туьре,
Хурдем ме нун жофой туьре,
Эри дошде динжи туьре,
Ме рафдени бирем, дедей.

Еки туьни, еки Ватан,
Гъердуюшму эн менит, дедей.

Гьердуйшмуре эри дошде,
Ме рафдени бирем, дедей.

СУХДЕ ДИГЬ

Чор киноуьнж эн и бисду,
Вишеи,
Песг хунегьо
Эжеи?
Хунегьоре,
Беде немцгьо сухундет,
Сиб доргьоре,
Эз бинею векеңдет.
Инжо дигь бу
Жерге-жерге кучегьо,
Емиш доргьо,
молгьо,
керггьо,
вечегьо.
Эйлонмей дигь,
Гуьле-гуьле холи бу,
Савзегей пуре зими хоригьо.
Одомигьо кор мисохдут э инжо,
Э инжо,
Мизигьисдуьт жофокешгьо
Э динжи,
Маргьо — фашист
омо хэлггьоре гези,
Верфгьой хориш
Инжо бисдо гьирмизи
Э жигей дигь
Хуьрде керпич кураи,
Согь мундигьо
Е гьуьндуьре саран,
Е тэхьно дор
Эз ченд доргьо согь мунди,
Велггьой доре
Зенгьой колхоз сэхд гуьрди
Гьэрсгьой чум зен
Э сер велггьо тий бире,
Муйгьой сер ю
Э нуьгьре ухшеш зере.

Вединики
     Омборе зэхьмет дири и,
 Гьечи эз вэхд
     Пушоте пир бири и.
 Тий месох туь
     ГӀэрсгьой туьре негьогьи,
 Хуьшдере дуьл дориге
     Хуб мисохи.
 У э ишму
     Гуж сохдигьо хьэивонет,
 Мипою у
     Э пушой суд инсонет.
 Миёв рузгьо
     Гене мивиним шоригьо,
 Э межлуьсгьо
     Рач михуним мэгӀнигьо.
 Эз зир хоригьо мэхизуьт,
     Инсонгьо ю
 Диеш хубте мизигьуьт.
 Мивокуним
     Жерге-жерге хунегьо,
 Э холинче
     хумне мибу хоригьо.
 Эйлонмей дигь
     Мибу боггьо ве боггьче,
 Ве машингьош
     Мигердуьт эз куче.

ВАТАН МЕ

Э Китай гьисдики, э рузгьой эн довгӀо,
 ГӀэзизе Ватан ме сэхд э ёр ме омо,
 ЛэгӀэрше вокурде, хундум э тати,
 Китайгьо пуьрсируьт:—«Туь коми миллети?»

— Миллет ме келеи, гьисд миллет совети,
 МэгӀнире хунденуьм э зугьун тати,
 Ме хьэсуьл оморем э доггьгьой Доггьисду,
 Э мэгӀдон бирори, шолуми ве дусди.

Гуфдируьм ме гене э гьемей эн угьо,
 Бешггэ нисди гьич э иму миллетгьо,

Урусгъо ве гъумугъ, аваргъо ве лезги,
Хъовируът, бирорут гъемешу э ски.

Ве гене э ёрме омори Догъисду,
Бирори ве дусди гъэзизе хэлгъгъойму,
Э ёрме оморут у гъуьндуьре догъгъо,
Куьллуье бегъергъо, серине билогъгъо.

Ноябрь бисдекимуьн сал э ерме омо,
Чуь мегъиге, у мегъ мэгълуьми э гъеме,
Автономия бисдо э у руз э догъгъо,
Лап гуьзел бисдорут шегъергъо ве богъгъо.

МЕ ХОСДЕНУЪМ ВАСАЛЕ

Ме хосденуьм васале,
Гуьлгъо доренге хушбуй,
Колхозлуье суьмбуьле,
Вероморе пур э руй.

Ме хосденуьм инсоне,
Диренуьмге э кифлет,
Хубе кор сох бирере,
Э и шоре вилоет.

Ме хосденуьм инсоне
Игид бугъо э кориш,
У бу офдой эн хуне
Ве гъемиге дуьлшориш.

Ме хосденуьм и девре,
И девр эн советире,
Гуьлишонлуь сохдигъо,
Зиндегунни имуре.

Ме хосденуьм Ленине,
Бебе ве дусд хэлгъгъоре,
Имуре эз тенголи,
Э шори овурдигъоре.

БОГЪ ИМУ

Э ен сибдор поисдебу е духдер,
У сибдоре келе сохди у духдер,
Гъирмизине раче сибе у чире,
хосдегор хуышдере эдембу доре.

Чуь ширини, лезетлуьни и сибтуь,
Вегирде г1анж зеренуьм эз дестуь,
Гуфди жогьил, денишире э гуьзел,
Дуь гуьл гъутинею э и сиб бемзер.

Лезетлуь гьисдиге емиш эн и дор,
Эз и доргьо миё омбор корим, ёр,
Зиед сохим бегьер богъгьой колхозе,
Биерим куьнд гуьлишонлуье рузе.

Бигьил пэхьни бу дигьгьо э гъэд эн доргьо,
Омбор бу емишгьо, бошут хуб коргьо,
Бигьил э Выставкаш сибгьой богъ иму,
Э гъэриш Масковиш очугъ веди бу.

Келе шори офдо э дуьл эн жогьил,
Богъэ мидорим э тегьер жовогьил.
Жугьоб до кук ве дениши э духдер,
Дес скире сэхд гирдуьт кук не духдер.

МАРАЛ ДОГЪИ

Егилейгеш э ило чар,
Марал догъи, марал догъи.
Пэхьни мебош, туь меги шем,
Марал догъи, марал догъи.

Бирмун сие чумгьой туьре,
Марал догъи, марал догъи.
Гъиннорлуье десгьой туьре,
Марал догъи, марал догъи.

Бирмун гъери холинчере,
Марал догъи, марал догъи.
Раче шекуьл бофдей туре
Марал догъи, марал догъи.

Бирмун бендгьой муй сертуьре,
Марал догъи, марал догъи,
Чуьн эвруьшуьм тов-тов доре,
Марл догъи, марал догъи.

Чуь рач э кул гIэсб венуьшдей,
Марал догъи, марал догъи.
Зере мердгьоре гиросдей,
Марал догъи, марал догъи.

Сере тик ги, э ило чар,
Марал догъи, марал догъи,
Муьгьбет мере еровурд бер,
Марал догъи, марал догъи.

БУРУГЪЧИ

Шохьонгуми, дегуьрди руз,
Дерафди офдо,
Духдер денишири дип-дуз,
Э лой буругъгьо.

Эжи ёр ме, эжи гIэзиз,
Эжи буругъчи?
Бие, мегьил мере гIожиз,
Бие, туь зарбчи.

Нисе дануьсдеки духдер,
Чуьйге э буругъ,
Унжо эдей шори сохде,
Буругъчи Содугъ.

Буругъ нефти — нефте дори
Лап келе шэхде.
Буругъчи сохдени шори
Эз жофой хуьшде.

Шохьонгуми, серинини,
Эдей гешде менг,
У сес мэгIни, сес эн кини,
Э ен эн тегьенг?

У сес мэгҮни эн нефтчи, —
Омори эз кор,
Чуь хубе мэгҮнини, рачи
Гуфдирени ёр.

Эжи туь, буругъчи ме,
Бие гу гьери,
Э туьревоз михунум меш,
Дуьл ме лап шори.

Шеви, шеви, астарагьо,
Эдете жесде,
Кук не духдер евош-евош,
Эдете гешде.

Шев торики, гиросдени руз,
Шоруьт жогьилгьо,
Дениширет угьо дип-дуз,
Э лой буругъгьо.

АГРОНОМ ДУХДЕР

Себэхь-себэхь чумгьо хови,
Дес-руй шушде, муйгьо гюви,
У эже рафде,
Агроном — духдер?

Э гьэд зимигьой гендуьми,
Бондгьой муй ю эвруьшуьми,
Эдей кор сохде,
Агроном — духдер.

Чекмегьою эн мердуне,
Раче сифет эн зенуне,
Игид кор сохде,
Агроном — духдер.

Пой е минут тракторчи,
Лугьонд хиш зе: гьечи, гьечи,
Эдей бирмунде,
Агроном — духдер.

Колхоз эдей гендуым кошде,
Бегьергьоре эй хуб дошде,
Хьэрэкет сохде,
Агроном — духдер.

Эз кор сохде нис вомунде,
Э корсохгьо гилм бирмунде,
Эй пушо рафде,
Агроном — духдер.

Ногьогь гоф нис сохде зену,
Эз товуней хуби энуну,
«Чуь эгъуьлменди,
Агроном — духдер».

Э сер билогъгьой зуьмзуьми,
Э гъэд келе мэгдон зимиди,
Тэгрифигуь де,
Агроном — духдер.

МЭГИНИ ВЕТЭГЪЭЧИГЬО

Омори, омори,
Офдои веромори,
Иму гьурзуме гуьрде,
Эдейм э чен декуьрде.

Хунденим мэгини чоргогь,
Э гьирогь ковре дерьёгь,
Десдей ветэгъэчигьо,
Десдей шоре зарбчигьо.

Э сер дерьёгь э дури,
Офдои веди бири,
Хов себэхьире гьишде,
Э лодка эдейм гешде.

Иму дануьсденимки,
Ватане жэги гереки,
Эри хурдей инсонгьо,
Эри хубе консервгьо.

Омори, омори,
Э сер дерьёгь веромори,
Э дерьегь жэгі пур-пури,
Ченгьош гьурзум пур бири.

МОСКВА

Ме шегьергьо омбор дирем,
Э чор тараф гьуьлом бирем,
Э е жигеш ме недирем,
Чуьн туьни шегьер Москва.
Гуьзел, бэхдевер Москва.

Эйлонмей туь више, богъче,
Чен е шегьери гьер куче,
Гьер хуней туь гьисд гьэлече,
Шегьер гьэдими Москва.
Шегьер гьоими Москва.

Театргьо, кино, метро,
Академией эн гилмегьо,
Эн жофокешгьоют угьо,
Мэгідон уьшуьгьи Москва,
Мэгідон эн согьи, Москва.

Чумгьой хэлгьгьо э лойтуь де,
Келе Кремль э гьэдтуь де,
Эгьуьл гьуьлом э дуьлтуь де,
Мэгідон эн эгьуьл Москва.
Шегьер богъ нен гуьл, Москва.

МАХАЧКАЛА

Эйлонмей туь богъ ве богъче,
Тозе хуне э гьер куче,
Бирей туь рач, бирей келе,
Шегьер иму Махачкала.
Эй Махачкала,
Жон Махачкала.

Э ченд жире раче зугьун,
Эдейм хунде мэгіни иму,

Сес эн мэгҮни келе-келе,
Э гьер куьнж туь Махачкала.
Эй Махачкала,
Жон Махачкала.

Хьэрекетуьт эри хунде,
Духдергьо эз Ахты, Хунзах,
Эз Гимри ве Ханжел-кала,
Э школагьой Махачкала.
Эй Махачкала,
Жон Махачкала.

Зиед бугу раче сесгьо,
Эн заводгьо, паровозгьо,
Имуш хуним келе-келе,
Одомигьой Махачкала.
Эй Махачкала,
Жон Махачкала.

ТУЬ НЕ МЕ

Эдей шенде э сер дерьёгь,
Ригагьоре зерде менг,
Эдейм хунде мэгҮни «чоргогь»,
Э сер лодка туь не ме.

Э руй туь эдей расире,
Гуьле-гуьле товуш менг,
Руй екире деш хуб дире,
Шор биреним туь не ме.

И шев ниесд гьич тор бире,
Келе товуш дуьгу менг,
Те сурои руй екире,
Эри дире туь не ме.

Эдей гешде э сер дерьёгь,
Ала-ала зерде менг,
Гене хуним мэгҮни «чоргогь»,
Э сер лодка туь не ме.

РЭХЬЭМИМ РУВИНОВ

1893—1955 С.

ЯРАЙМУ

I

Геделей киши, —
Вегирд нэхуши,
Руй юш вамаси —
Э хьэлов хиси.

Рузиш гье дегешд,
Э куче не гешд.
Ченд руз фэгъире,
Небисдо чоре.

Сэхд бире бэгъдо,
Э хэел геде,

Бисдорут гьемеш,
Кифлет эн хунеш.

Хьовиргьой кишиш,
Гьулум не гьуншиш,
Гэмле зен гэмлеш,
Ве холу-холеш.

Хoley Зулпошу,
Мугу эз ишу:
— Гьич метерсит,
Негьогъ мегирисит,

Гъалем гъаили,
Хови — хэели,
Гъэлифо дири —
Зобу терсири.

Биевгу зуте —
Зенлей Гьинето
Терсеш мегируь,
Нэхъсеш мигируь,

Эргъле — миев —
Хуб мибу мирав.

II

Холуй Мухоил —
Небисдо гъоил.
Мугу: терсвеги,
Унжо гереки.

Эри некуми,
Э гьенг пинеки,
И бала молихь,
Вече куртолихь.

Офдори мунде,
Э тегьер муьрде,
Ижире коре,
Сэхде гъэзоре.

Питик не бире,
Нес бире чоре.
Эри гьер гъэзор,
Раби Илазар,

Сохдени чоре,
Ю гьич не оморе.
Бурайт зутете,
Э жой не рафде.
Гуит овхьолеш,
Дит гьэгълеюреш.
Хьэйкел мисоху,
Э огъ мидуху.

Шидим мивируьхуь,
Е сер те Нуьху.
Те руз чор шобот,
Мибу е бобот.

Те руз орине,
Э гьенг гьевелине.

III

Лелей Овшолум, —
Шуьвер Мошолум.
Мугу: — хэлеф ме
Гуш вени э ме.

У мердимазар,
Раби Илазар.
Вокурди базар,
Эри бед назар.

И гьер-чуьш бири,
Эз терс омори.
Эз тобут муьрде,
Офди и дерде.

Гъовре векенде,
Гереки зуте;
Себэхъле зури,
Эз зу сэхъэри.

Сес сох шомоше,
Нерав э више.
Бурав векенуь,
Сер хьэрзо бинуь. —

Гъоврей Билгьоре,
У мегь муьрдгьоре.
Гье эз у рузи,
И гъил песи.

Э сер пой муьрди,
Гушд руй юш рихди.
Вешенди огъу,

Мунди остугъу.
Руй юш дегиши,
Сес юш евоши.

IV

Ученик школе,
Шинри овхьоле,
Мугу эз леле,
Не эз холу-холе:

Гофгьошму гьеме,
Дарафд э гушме.
Изму гуш венит,
Гоф мереш шиновит.

Сохдегор чоре,
Лап хубе коре,
Мисоху суьфде,
Эрилей хуьшде.

Знеди мундге,
Эри кесиге,
Терс вегие зен,
Не соху жозен.

Эри шидимгьой,
Чаруьсде чумгьой —
Эн духдер хуьшде,
Нес дануьсденигьо гешде! — Эри чуь терсунде,

Дануьге раби,
Чорей табиби,
Мисоху ези,
Эри могъузи

Геделей хуьшде,
Дануь хуб нуьшде.

Недан мебошит,
Э гоф денишит,
Биорит духдир, —
Не бу сохит дир!..

НЕДИНЖЕ ЕВДО

Нединже Евдо,
Пой чемуьсд офдо,
Дарафд э хуне,
Чаруьсд э дуйне,
Вози гьоволенг,
Э тегьер пеленг,
Э хори дегешд,
Бэгъде вэхуьшд гешд.

Чумгьоре чарунд,
Гьошгьоре парунд,
Лобе фужогъунд,
Гъилизе рихунд,
Душгьоре вешенд,
Энгуьшде дешенд
Э лэгIэй хуьшде,
Гъич дес не шушде.

Гье е некуми,
Пес чаруьсде вини,
Е хэре геде,
Э гъэд гузги де,
Чуме чарунди,
Ловгьоюш шефди,
Руе ю муьшде,
Гуьрди поисде.

Мере туь геде?!
Чуь дорей песде,
Висдоре неста?!
Ки дегъишд туьре,
Эз гьопу дере?
Чуьтам дарафдей,
Э гузги деде?

Мирам гье изму,
Э ен дедейму,
Миерум юре,
Мигируь туьре,
Туьреш микуьшуь,

Гушеш микешуь,
Небу — небоде
Вирихи геде.

Рафд гуфди геде,
Э дедей хуьшде.
— Ой, дедейлейме!
Кеш э песой ме,
Э гузги дениш,
Гедере виниш,
Чуме чарунди,
Мере терсунди.

Дедей гье бирден,
Мугу: — э недан!
Э туь гьемише,
Дери и пише:
Текей туь гьечи,
Мунде пуче — чи?
Тойгьой туь геде,
Э школе де.

Е довгеш гене,
Дара э хуне,
Ен гузги бура,
Виниш гедере,
Хэндусдиге туь,
Михэндуй э туь;
Моч сохдиге туь,
Юш эз ловгьой туь.

Данки эри туь,
Гье хуьшдени туь,
Чуме чарундей,
Дуьле терсундей,
Сохдейгеш нифри,
Э туь расири,
Эн туь хьисоби,
Сохдейгеш хуби.

Ини ниет ме,
Э туь минет ме.
ГӀэзизе писер,
Хуни тевесер,

Хэбердор боши,
ГьингӀо не кеши,
Эз туь данентеш,
Лап селт недантеш.

Ини метлеб ме,
Эз туь талаб ме,
Дусди гердуни,
Эз дуьли-жуни,
Пуьрсиге эз туь,
Эз дануьсдей туь,
Месох гьич пэхьнуь,
Гу эри эн у.

Эз дануьсдей туь,
Пуьрсиге эз туь,
Небу баз дори,
Эз гьеркиш гири,
Гу эри эн у,
Бигьил уш дануь,
Те жун туь согьи,
Бирмун уьшуьгьи!..

МАРШ ПИОНЕРИ

Ек, дуь, сесе,
Мемун песе,
Тик ги десе,
Оф хьэвесе.

Воку дере,
Дору даре,
Дан хундере,
Гьер тегьере.

Мемун недан,
Гьер коре дан,
Э гьенг той туш,
Хуб хун дан туьш.

Э вэхд хунде,
Гьич небоде,

Сохи вози,
Руз дурази.

Бошгу чум туь,
Э хундей туь,
Фикиргьой туь,
Э урок туь.

Эгъуьлменд бош,
Зирекменд бош,
Э рэхь Ленин
Гьинорменд бош!

ИСХЬОГЪ ХАНУХОВ

1903—1973 с.

РАПОРТ

Ме унуым, э у девр, е у земоне...
Э тегьер гъуш э гъэфесе дебируым тешне,
Зугъун ме лол, гъул, зани ме гъилов,
Э гъенг дуьсдогъ бесде бируым э бухов.

Оммо изму офдем гъувот, жуьргIэт,
Жофо бири эри ме номус ве гъирьет,
Изму гъэвинуым, богъуым, гуьлуым ме,
Муьгъбет пур бири гъэриш эн дуьлме.

Ме унуым, пуч бируым, небу рузгор хуш,
Гъемише дебируым э зир эн серкуш,
Гъэревош огъогъо, вози дес бируым,
Э пушой дингиргъо муьгIуьжуьз бируым.

Оммо изму офдем пише, сенигIэт,
Эз руй темизе эвир зеренуым гъэнет,
Изму сэхьиб улкей гIэтоши бирем,
Э десдон шогьиргьо яравуьши бирем.

Изму фирегь сохдем гъуле-гъэнете,
Вокурдем фабрике, заводе, шахта,
Э колхоз, э совхоз ме эшгъ доренуым,
Мэхьсуьле, бегьере зиед сохденуым.

Э сейруне эвир вокурдем хъарем,
Кифлетеш тербией инсони дорем.
Бэхдевере дедей бирем изму ме,
Э и келе Ватан эн коммунизма.

Изму эри рапорт доре оморем,
Э пушой штаб ме шор-хуром оморем.

ЖОФОКЕШЕ ДЕДЕЙ

Нефое бире демунде бири
э гъэд эн жомо,
Э гъэриш эн у неме торике
ГIоние хэйме,
Астара уьшуьгъ доре эз дерче
Лампей туь бу дедей.
Гъэргъ бире э зир гурунде чодур,
Косибе дедей!
Э зир герми, рузгьой гьеминони,
Э гъэд сэхьрогьо,
Кемер гъуз бире, чум гIэрс пур бире,
Э гъэд зимигьо,
Хуше вечире дошдей туь мере,
Косибе дедей!
Шор бире нуьшдей, гъэл гирде мере,
ГIэзизе дедей.
Себэхьмунде э гьопуй бикегьо
Герден шефд гирде,
ГIэйб кешире эри луьгьэй нун
Руе дегирде,
Пойгьо бирэхьне, шуьгьэм туь гисне,
Езугьэ дедей!

Ловгьой туь хэсде э енме вогошдей,
Гээизе дедей.
Э гээд телуьгьо кулегьой више
Пойгьо вомунде,
Шелей хьюьзуьме бесде овордей,
Сэхд бирей менде,
Фуьрсорей мэре гене э хунде
Рэхьмедуьле дедей!
Раче тербиегьо дорей мере,
Гээизе дедей!
Э товуш офто изму кор сохим
Э форигээти,
Дердгьоре шенде, э далдей еки
Офим сокити,
Гээбер бугьо десгьо туьре,
Хуроме дедей!
Тимор сохде изму моч сохденуьм,
Гээизе деде!
Тов-товие уьшуьгээ офто
Э сер эн у хэйме,
Шев не руз э зулмети дебиримгьо
Туь не ме,
Шенде лов сохди хуб товушире,
Азаде деде!
Эриму дусди эн дуь екире,
Азаде дедей!

ЗЕН ДОГЬИ

Зарал нисди дусде хьовир,
Исэглэт лап хубе рэхьи,
Тозе зингиров э эвир,
Тозе мэглин себэхьи.

Эз хээл не рафди у руз,
У десгьо бируьтгьо гээбер,
Эри нун бирим темеруз,
Ки миди, ки мидо хэбер.

Эжи глэил, эжи дерд,
Эз глэрей догьгьо сес ноле?
Небуге рузгьо бисдо гээд,
Жогьил бисдорим бисд сала.

Туьре дедей гьорой зенуьм,
Дениш э хоше чумевоз.
Гэзизе хэгереш винуьм,
Э хоше шоре дуьлевоз.

Черх дит муьхькеме кечуьке,
Хэгер ве дедей зен догьи,
Товунит туьнде куруке,
Вокурде завод ерэгьи.

Вокурдейт гьэлечей дигьбони,
Ек бире кифлетгьой колхози,
Дедей, хэгер, бебе ве кук,
Гуьрд бирет э зир глэлем гьирмизи.

ЭРИ ДАГЕСТАН

Лов бири думон, чуьшме товуши,
Нуьгрере хуно богь яравуьши,
Дуз бисд пилокон венори жерге,
Дагестан гуьрди догьгоре ерге.

Дугуьй дуьшмене сухунди эвир,
Куьгьне ярагьош эз дуьл бири вир,
Уллуби, Мэхьэч, кукгьой игиди,
Эри Дагестан еревурд мунди.

Инжо авар, тат, лезги, кумык, лак,
Дес э дес доре гьеме бирет ек.
Эсер гуьллуье догьгьой гьирмизи, —
Дагестан, норет жофой колхози.

Токгьош лов бире э тегьер туьхьмек,
Эз станцигьой Гергебил, Сулак,
Э тозе фабрик, завод ве мэгИдон,
Хьэрекет мидуьт эри Дагестан.

Пур бири бегьер гьер дор, гьер луьге,
Савз бири гьер ен, гьер хуьшге жиге,
МэгИни меш гьони эдей эшгь доре,
Дагестан мере диеш жун доре.

Хушбэхди офди азаде зен догъ,
Муьхькем поисди э зир эн бейдогъ,
Уш бири сэхьиб трактор, мотор,
Сэхьиб Дагестан, сэхьиб гьер нетор.

Э кемер бесди гъилинж ве гъэлхэнд,
Жогъил бири у догълуь, пире мерд,
Жогъилгьош гъеме хуроми шори,
Гъемей Дагестан э руьхь офдори.

Жоборд поисди э догъ чупончи,
Офди гьер дилег фэхъле, колхозчи,
Зенг зе, мэгни хун трактор, кутон,
Эри хуроме рузгьой Дагестан.

СЕБЭХЬ

Астарагъо жесдуьт бире гъэргъ,
Эвир гуйге э гъэтош чаруьсд,
Э сэхъро лов бисдо сипре бугъ,
Сес гъузгие глов — палаш бисдо.

Гъирогъ асму бур доре —
Гъирмизине уьшуьгъэ лов сохде.
Гуйге э хифлет де гъэмишлугъ,
Гуйге чойгъо хуьшг бире — бирет бугъ.

Ш... ш... сокити гьер тараф,
Одомисуьзи,
Энжэгъ шинирен э е тараф,
Сес эн овози,
Гъушгъо сер гирдет евош — жив зере,
Э кулегъо шох вохурде,
Шейгъо сифет тар сохде,
Ворвориш евоши—глов эдей шэх зере,
Сес уьрдеггъо эз дур эдей оmore,
Зинг, зинг, зинг, сес зингиров.

Турчигъо э чордогъ вэхуьшдуьт эз хов,
Тургьоре вегирдуьт,
Э луткегъо вешендуьт,
Энжэгъ э зофру чуьшме сере тик гуьрде,

Гъушгъош эри офтой сэхд тэгиди сохде,
Вишеш эдей денишире хэндуьсде.

ДУЪ ДЕВР

Десдечу эри Шими э у вэхд,
Биребу гуйге эжигей луьнггьо,
Гъэриш эн дуьл ю пур бире дерд,
Миофдо э рэхь — э рэхь эн чулгьо.
Тирохгьо туьр-туьр, занитгьош хэзон.
Мирафд пиезде эз дигь э дигьбон,
Шеле микеша эз рэхь э жэхьди,
Кемер гъуз, десгьо пойгьо вемунди,
Офтой гьеминони митовунд пой юре,
Товусде хори мибиржунд пой юре,
Нивини руй хуне, нивини руй кифлет,
Эри динже руз мибисдо хъэсрет.
Ранжунде миомо эз гурунде кор,
Мимунд э дуьньегь, вомунде эз кор,
У сэхд микеша гьеминше жофо,
Оммо эз жофо нивини софо,
Кифлет э хунс мидемунд гисне,
Ловгьошу хуьшг, тен ишу бирэхьне,
Эз дуьньегь нидируьт е нике руз,
Эри гьер дилег бируьт темеруз.
Тэхьноле небу Шими э у девр,
Э гъэриш эн у думонлуье эвр,
Зимисду рушгьо эз верф бейсде,
Шелере э кул сэхд миесд бесде.

Тов до эри ю у чешмей себэхьи,
Шор дениши э чемендгогьи рэхь,
Чуьшмей себэхьи, астарай пенжкьюьнжи,
Хэбер сохд юре, поюнд э минжи,
Колхоз эн дусди вокурдут угьо.
Гуьл до эз гьер ло боггьо, сэхьрогьо,
Колхоз бисдо эри дуьшмен мерг,
Эри эз улке дуьшмен бире терг.
Хиш тэхдеире гьовре сохд ранжбер,
Тозе ерэггьо зиед сохд омбор.
Трактор «Шум» зе бисдо теревез,
Товуш до хори э тегьер суьрх-алмаз.

Хоше хорире гьенжунд эрх гГови,
Ишуреш месд сохд хэсде шир гови.

Десде э десде бэхьс гировунде,
Ведироморут э хори рунде,
Савз бисдо хори, веромо зими,
Вор хурд суьмбуьлгьой жуьгьи, гендуьми.
Бегьергьой доргьош яравуьш бире,
Колхозникгьош шор хуром бирет,
Огьиле Шими чаруьсд э жогьил,
Э шори хуьшде у бисдо жогьил,
Куьгьне девроне э ёр дешенде
Шими хунд мэГни, кор сохде-сохде:
— «Ой! туь колхоз ме, колхоз васали,
Туьни эриме хурек гьер сали.
Бегем ме туьсуьз миофдум е рэхь!
Бегем эриме тов мидо себэхь?
Туьни хошбэхди, туни товушме,
Туь сохди дерму эй ярагьой дуьлме».

МАНУВЭХЬ ДАДАШЕВ

1913—1943 с.

МЭГИНИ ЭЗ ТОВУНЕЙ ВАТАН

Билесмор бируйт э хун, э эрэгь
Эй сэхьби туь, жофокеше хэлгь,
Ленин дори имуре ерэгь,
Муьгьбет эн дуьл ме, глэзизе Ватан!

Гирошд девр падшогь. У взэхьшие сал...
Уре шушде берд мигуинге сайл,
Туьш веромори гуьзел — богь васал,
Муьгьбет эн дуьл ме, глэзизе Ватан!

Туьни сохдейгьо ярагьоре вир,
Дорей дуьньгье хушлуье эвир,

Эз гъеме дусдгъо гуфдирей: хъовир!
Муьгъбет эн дуьл ме, гIэзизе Ватан!

Гужлуь муьхъкем жесд нишон пенжкунжи,
Э сер эн тожгъой суьрхи-буьруьнжи.
Дие гъич ниевт сесгъой заруьнжи,
Муьгъбет эн дуьл ме, гIэзизе Ватан!

Муьхъкем венорей туфенге э душме
Тиже хэнжелеш бесдей э кишдме,
Эз серхъэдгъойму куьнд ниев дуьшме,
Шор-хуром фуьрсуй ригазеш чуьшме
Э сер хушбэхде, гIэзизе Ватан!

ПАРТИЯИ ИМУ

Ме мундебируьм етим э дуьньегъ,
Ме батмиш бируьм э гъергъи дерьёгъ.
Эз лугъонди дуьл мекошируьм «огъ» —
Те туй оморе чешмей эн жун ме!
Партияй иму! Партияй иму!

Зугъун вебугеш мере, Партия!
Гене лол бируьм, эз зэхм эн лербе,
Чуьнки зеренбу душмен гъе зарбе —
Те туй оморе дуьлхоши дуьлме!
Партияй иму! Партияй иму!

Чумгъош вебуге, гене бируьм кур,
Гъечинигеш руз бу эз гIуьлом сур.
Гуж бу э иму, бу э иму зур —
Те туй оморе товуш чумгъойме!
Партияй иму! Партияй иму!

Э ме мираси парс гирде бейбут,
Эз ме мигуфди: «Зу сур бош, ибуд,
Хъозури эй туй сиегъе тобут!»
Те туй оморе унг ширини ме!
Партияй иму! Партияй иму!

Хун ме мидуьши, мижэгъуьсд, ГIэзиз,
Мелхъэм ниверафд, бируьм ме гIожиз,

Дорун жендекме бу гье бизе-биз —
Те туь оmore гъувот гъулгъой ме!
Партияй иму! Партияй иму!

Ини изму ме гьисдуьм шор, хуром,
Э и деврон туь, э тозе гъуьлом,
Гьер кук Ватане туь сохдей игид,
Туь, номус дуьньегъ шори ве имид!
Партияй иму! Партияй иму!

ШЭГІМЕЛЕЙ ОКТЯБРЬ

ШэгІмеле дегеси,
ШэгІмеле лов бисдо,
ШэгІмеле сэхд раси,
Дуьшменгъо хуьрд бисдо!

Хуькуьмет гъовои хургъоре
Нисд сохдей,
Гъирмизине Октябрь,
Гъэлечей жоборде жофоре
Булуьнд сохдей,
Гуьзетлуье Октябрь!

Могъбуле дуьлгъоре
Шор сохдей,
Гъирмизине Октябрь,
Хэсдее гъулгъоре
Эшгъ дорей,
Гуьзетлуье Октябрь!

Гэтош журкумгъойтуь лов бире
Э гьер логъо рафди:
Эз Ленинград те Москов,
Эз Сталинград те Томбов,
Эз Тифлис те Ташкент,
Очмиш бисдо ригагъой Совет.

Жобордлуьни нумтуь,
Жогъили гъэсуьлтуь,
Гъирмизине Октябрь.
Хуьурметлуьни туь,

Пулати гьэлхэндтуь,
Гуьзетлуье Октябрь!
ШэГмеле дегеси,
ШэГмеле лов бисдо,
ШэГмеле сэхд раси,
Хунхургьо гьэргь бисдо!

Буьзуьрг мигирим глэлем туре
Гьирмизине Октябрь,
Гье э ер мигирим нум туьре,
Гуьзетлуье Октябрь!

ВАСАЛ КОЛХОЗИ

Шиновит, шиновит сес мерее,
Бироргьо эз мейдуй колхозгьо,
Эришму тиж сохдем гьэleme,
Жофокеш эз фронт совхозгьо.

Васал туь сер гуьрди
Дир месох,
Хьозур сох карасди
Рузире,
Эшгьтуьре зиедтеш
Зевеp сох,
Кура сох кошдеи
Тумире.

Гьер тум туь э хори даравгьо
Эз тикей суьрх-нуьгьре зиеди,
Гьер суьмбуьл эз хори веровгьо
Э дуьшмен омборе гьээоби.

Гуш вени! Васал туь омори,
Хьозур бош, хьозур бош колхози!
Дуьгу рач бегьер туь деш шори,
Бэхдлуь зигьим э зир глэлем гьирмизи!

Гьер куктуь хуьшдере вокурди,
Э эгьуьл ве хьохмой совети,
Гьер куктуь э метлеб вохурди,
Доре эшгьэ э жофой гуьзети.

Хэлгъгьойтуь эй Кавказ бирорут,
Эз теке, дузе рэхь уьшуьгьи.
Эз сохде коргьош, дуьл шорут,
Чуьн эн хубе мэгӀни ошугьи.

КАВКАЗ

Ме дирем шаргьоре э дерьегь,
Ме дирем зуьгӀбере ченд караз,
Оммо гьич — гьечи гьувотлуь э дуьньегь,
Не бирет гьич хэлгъгьой эн Кавказ.

Ме дирем товуши эн менге,
Ме дирем темизе жовогьил...
Оммо гьечи тов доренге,
Бирени эз жогьилгьош жогьил.

Ме дирем хубе вэхд гьоворе,
Ме дирем рузгьореш э васал,
Оммо гьечи софе шогьворе,
Гье эдем диренуьм сал-бе-сал.

Ме дирем боггььоре гьеминон,
Ме хундем мэгӀнире эз гьэд дуьл,
Оммо гьечи торе дуьньегь,
Чаруьсди э шоре гьуьзуьргуьл.

Чуьнки туь, эй Кавказ, де нисди:
Не торик, не етим, не соил,
Эз у хотур шори жуьмуьсди,
Э дуьл кук, э дуьл ме — эн шогьир.

Эри туь хунденуьм ме мэгӀни,
Эри туь нуьвуьсдем мэгӀнигьо,
Хэлгъгьойтуь гьонилей жовони,
Эри туь, эй дедей эн ширгьо.

Ме дирем шаргьоре э дерьегь,
Ме дирем зуьгӀбереш ченд караз,
Оммо гьечи гьувотлуь э дуьньегь,
Не бирет гьич хэлгъгьой эн Кавказ.

КОШДЕ ТУМТУЪ МОРОВ

Поисд эз кор пулатлуе дуъл,
Поисд эз кор палаше эгъуъл,
Гъишд имуре ГІэзизе гъуъзуьргууъл,
Суьгъде Киров, игиде Киров.
Киров — товушлуе менг,
Хун туь рихд э гъизгъин женг,
Э дуьшменгъо-жоллодгъоревоз,
Э дуьшменгъой хэлгъ имуревоз.
Оммо дануьтгу гъудузе сеггъо!
Эри гьер дуьгъ бугъолуе хун,
Иму бирэхъмлуь мивосдоним жун
Эн сад гъозоргъой эн дуьшменгъоре,
Борбод мисохим лулей маргъоре.

* * *

Муьрдей туь гурунди
Чуьн догъгъо-деръёгъо,
Ой, учитель — сервор!
Дуьлгъоре шугъунди
Чуьн велггъо э доргъо
Эз сэхди эн шогъвор.

* * *

Бегъергъойтуь Киров,
ГІэзизе кук жофо,
Вединуьт э Ватан.
Кошде тумтуь моров
Бул-булинде софо
Э вилеет васал.

* * *

Си сал суьпердей
Туь, Сергей Миронович!
Эри хэлгъ
Добугъо э зир виж.
Нум туре не бердей,
У эз ер нирав гъич
Чуьн сэхде,
Огъуне большевик

КОСТА ХЕТАГУРОВ

Севгиле шогьир, бэхдевере мерд!
Бирей туь гьэмлуй, кеширей туь дерд,
Гене войгей туь, войгей пулати,
Гье огол зери руе азади.

Бэхдевере мерд, гуьзеле шогьир!
Фурмуш не сохдет туьре гьич екиш.
Тиже гьэлем туь мисохд догьитмиш
Вэхьше жоллодгьо, шефде дуьлгьоре,
Пажундегоргьой раче гуьлгьоре.

Бэхдевере мерд, буьзуьрге шогьир!
Уьшуьгьлуйни туь э тегьер алмаз
Эри хуроме догьлуйгьой Кавказ,
Чуьнки мэгIни туь — тиж гужлуйе сес
Э дуьшмен менгесд лап бимлуйе лерз.

Бэхдевере мерд, гIэзизе шогьир!
Нум туь мигьрову ве жовогьил,
«Ирон фандыр» туьш пир нисд-жогьил,
Эри аслангьо эз Нар, алагир...
Гьисди туь, Коста, гуьзетлуй, вегир.

Ини имуруз буьзуьрге Ватан
— Вилест мозол, вилест васал,
Э шориревоз гуьрде нумтуьре,
Нумтуьре, Коста, севгиле шогьир
Нум — мимунугьо гьемише жогьил.

МАЙ МЕ

Кидан ченд гIэлемгьой азади
Варафдиге э и руз?
Кидан ченд низегьой сади-сади
Гуьрдетге угьоре э сер буз?

Кидан ченд сигьде кукгьой зэхьмет
Э гьурбуни рафдетге э и руз?
Кидан ченд серворгьой эн жэгIмет
Дуллу биретге э буруз?

Кидан ченд етимгьо-бедбэхдгьо
Суьсд гьолок биретге э и руз?
Кидан ченд дедегьо бивэхдгьо
Мундетге э бед руз, э гьут руз?

Кидан ченд есиргьой капитал
Шендетге шуоре? Э и руз?!.
Гуфдире: «тик гирит синере
Мегирит гьич екиш сере гьуз!..

Гуьрдегор гIэлем сэхд э дес!..
Офдогеш эз гунилей дуьшме
ГIэлем гьич нимуну бийкес,
У диеш тов мидуь, чуьн чуьшме».

О, Май ме, э улкей имуни,
Туь азад жесдени э гьер ло,
Дуьлгьоре шори пур сохдени,
ГIэлем туьш шевгь доре э гьово.

ДАНИИЛ АТНИЛОВ

1915—1968 С.

ЭЗ ТОВУН ВАТАН

Ме, э сокити нуышде, эз эшгъ дуьл,
Эз хубе гофгьо, тегьер десдей гуьл
Эз товун Ватан мэгIни бесденуьм,
Ве уре э хэлгъ доре хосденуьм.

Ини варасдем ме селт мэгIнире,
Энжэгъ эхир ю нис дузов бире.
Гьемей эгъуьле, гьемей хуьшдере
Дорем, нис бире норе нуьгъдере.

Э гьуншиме де е хьохмое мерд.
Чуь сохумге пуьрсируьм ме эз у,
— Эз товун чуьни, — пуьрси эз ме у, —
МэгIни туь, хьовир? Жугьоб дорум ме:

— Эз товун Ватан... Вешенд у душе:
— Эз товун Ватан герек нисд эхир.
Мэглин эз товун Ватан эн суьрхи.
Миё эхирсуьз бу дусд, гьемише.

НУВВУЬСДЕМ Э ДУЬЛ

«Россия» — и е гофе ме
Э гьэриш дуьл нуввуьсдем сэхд,
У гьисд хун ме, гьисд нефес ме,
Пузмиш нибу у гьич-гьич вэхд.

Э е жигеш ө дуйньегь,
Нисд улке э туь той бугьё,
Шори — чуьн келе дерьёгь,
Гьечи азад бу ферзэндгьё.

Гьер догь, сэхьро, чуьме бегьер,
Гьер керпич эн тозе шегьер,
Гьер дуьгьлей шей софе сегьер,
Инжо гьеме гьээиз мени...

Шоре хэндей эн духдергьё,
Сес гудокгьё, серине доргьё,
Унг эн муьргьгьё, ве сес шаргьё,
Инжо гьеме гьээиз мени...

Россия — Ватан Пушкин, Ватан Ленин,
Гуьзетлуьни туь э гуьлом,
Гьич бесгьун нехурдени,
Гье гуьл миди э зир гьэлем.

Россия, туь дедей мени,
Шогьир туьнуьм, кук туьнуьм ме,
Туьсуьз, Россия, нидануьм
Гьич е рузиш зигьисде ме.

ШЕГЬЕР ЖОГЬИЛЬЕТИМЕ

Махачкала, туь шегьер игиди,
Э догьгьоревоз раггьой туь бенди,

Товгьой заводгьо вединуьт э дур,
Гэлишонгьой туьш доренуьт обур.

Махачкала, дусд хосденуьм туьре,
Э паркгьой туь хьэз оморе гешде,
Шинире сесгьой тефд ве чунгуьре,
Эки фантангьой нуьгьреи нуьшде.

Кукгьойтуьреш дусд хосденуьм ме,
Ворушгьойтуьреш хосденуьм ме хуб.
Туь гьисд шегьер жогьильетиме,
Имуре екиш жура ни соху.

Дениширенге ме эз пенжере,
Кремляре гуйге диренуьм гьер дов.
Ве туь шегьерме лап ухшеш зере
Э е гуьлшони район эн Москов.

СОГЪБОШИ ГУФДИРЕНУЬМ

Имбуруз, Каспий, эдем гьишденуьм
Суьгьде шегьере, э дур рафденуьм,
Эри гуфдире эз туь согъбоши
Оморем, гээиз, эз гьемей хоши.

Дерьёгь эйме сере гьуз гирде
Ве пуьрси гуйге эз мигьровуни:
— Гу, туьре э рэхь чуй дуьмге гьони?
Эз пире Каспий гуфдурум бирден:

Мере эз дуьли хосдениге туь;
Ди энжэгь екем эз жэхьди туь,
Э чуй жигеш бисдорумге ме,
Гьич сокит небу е вэхдиш дуьл ме.

ГИРОШД РУЗ

Чуьшме нуьшд аста э песой догьгьо.
Денишире фегьм сохдум ме рузе,
Гьемей эн келе гирошде рузе,
Пур бугьо э ю омборе коргьо;

Келе гъовхогъо, бэхдгъо гIэрсгъо,
Шоригъой муьгъбет, гъэйгъугъои бэхьсгъо...
Э гирошде руз денишируьм ме,
Эз гьемей гъувот огол зеруьм ме,
Гуфдире эз у: — пой, гьеле мара,
Э туьревоз сэхд кор мунди мере.
У нечаруьсд, рафд. Бисдо торик,
Оммо эриме гьечи омоки,
Рафд гуфдире селт эз киме гъони
Е хубе дусдме невогошдени.

РАФД ИНСТРУКЦИЯ

Заведующий райторготдел
Миё бурав э дигъбонгъо —
Э Мугъорти, Жолгъон, Рукель.
Хьозуруьт хуб документгъош.
Оммо уре нис воисде
Э дигъбонгъо эри рафде,
Чуьнки гъово лап хиник бу,
Си градус эез вебу.
НэгI, ме нирам.
Огол зе у
Э кабинет зам хуьшдере,
Зу-зу э дигъбонгъо бура.
Зам э кин ю диромо,
Гьоворе эз пенжере ди,
Чуьде мере гъони э дигъ,
Мифуьрсуьм инспекторе.
Огол зе инспекторе; —
Зу-зу бура гъони э дигъ.
Уш э кин ю дироморе
Эз пенжере гьоворе ди.
Гуфди: — э и жире туфон,
Чуь дери мере э дигъбон?..
Мифуьрсуьм инструкцияре,
Эз хиники терс нисд уре,
Бигьил бурав гешде-гешде.
Рафд инстукция, хурде вор,
Э жигей зав, зам, инспектор.

ХЭР НЕ МУЖИНЕ

Э сер догъ поисдебу хэр
Виниренбу у эз звер
Эжеиге савзегей,
бурав хуру те сурои.
Оммо у нисе офденбу
Жигей эн гиёв-савзере.
Вини у е мужинере
Веромогьоре эз дере.
Гуфди э дуъл,
у мидануь
Веге э дере гиев.
Ве чумгьой ю доре лилов
Гузет поисд э рэхь эн у.
Не мужине веромореки,
Поюнд уре гьееки,
Э шориревоз пуърси хэр:
— Эдереи гиев вери?..
Мужине хэре жугьоб до:
— Гиев?!.
О, гиеве нисди гьэдер,
Эз сугьрезаниш звер!

* * *

Хэр гушгьоре тик вешенде
Э дере видовусд зури.
Вини,
Гиев энжэгь рангле шенде
Э товуши веди бири.
Инжо э гьэгьр варафде хэр
Нифри сохд у мужинере.
Эз луйгей дор пуърси ковтер:
— Чуйни гьечи Глоси бирей?
— Мужине фурмунди мере:
Бура мугу э у дере,
Гьечи мугу гиев вери,
Эз сугьре заниш звери.
Ковтер э хэндуйсде гуфди:
— У туйре селт не фурмунди,
Оммо не варасирей туй,
Чуй бешгьэи дериге

Э гӀарей сугъре занитуй
Ве сугъре зани мужине.

* * *

Э гӀарей эн одомигъош,
Ижирегъо вохурденуът,
Биней коре не дануъсде,
Негъогъи видовусденуът.

ГЪЭЛЕЙ ДЕРБЕНД

Эз коми тараф денишируьмгеш
Гъэлей эн Дербенд бирени веди.
Эдем варафде ме лап эз тенге
Жилгъэле звер. Ини э куьнди
Эн у поисде, хуб дениширенуьм,
Ве э пушой ме гуйге виниренуьм
Вокурдегоргъой эн уре туьтем,
Дорум эз угъо келегед екем.
Песде дируьмки ченд ярагъоре
Э боруй эн у — жиге тупгъоре,
Зеретгъо беде сиегъе дуьшменгъо,
Бирден гъис сохдум, ки у ярагъо
Гъисдуьт гуфдире ярагъой дуьл ме,
Десеш э сине аста гирдуьм ме.

КЕСУ ВЕ ГЪОБ Ю

Кесу е дес эз гъоб хуьшде
Ведиромо эри гешде,
Гешд у хэйли, рафд э дургъо,
Э ченд келе шегъергъо.

Тозе коргъо вохурд э у,
Тозе пишегъо дануьсд у,
Дие уре э гъоб хуьшде
Дерафде нисе воисде.

Мэхьтел мундут гьеме э у:
Гусбенд, туьлки, хэрегушгъо,

Э доргъо ченд жире гъушгъо.
Гьемешу гуфдируйт э у,
Туь эз гъобтуь ведарафде
Гене эйчуь нис дерафде?

Кесу жугъоб до угьоре:
— Мере у хьэз ниссе оmore,
Э у гъоб ни дарам де ме,
Бегенмиш нис сохденуьм ме.

* * *

Э глэреймуш, хундегоргъо,
Бегем не деруьт жовонгъо,
Эз сугъде дигь ведарафде,
Институте варасде
Дие ние вогошденут,
Бегенмиш нисе сохденуьт.

СЭГІЭДЕТ

Офде, ме, куче, нумир хунере,
Дарафдуьм дору, вокурде дере.
Веди бисдо э пушой угогъ
Сер рохъо е гуьл — е марал эн догъ,
Э рачи ю гьнч не диремгъо
Те гьони духдер э е жигегъош.

Пуьрсируьм эз у: — Туьни Сэглэдет?
— Менуьм, — жугъоб до гуьзел усэглэт.
— Когъоз овурдем эз Москов эй туь,
— Эри ме? — Эри, эз одохлуй туь, —
Когъозе доре ме вадарафдуьм.

— О, поит, нуьшит, мерайт, — гуфди у.
Ме э лой эн у аста чаруьсде,
Гуфдируьм: — Нидануьм дие поисде,
Поисдуьмге ме е минутиге,
Де ние бурам гьнч эз инжиге.

ПОИСДИ Э БОГЪ

Поисди э богъ э гIэрей гуьлгьо
Эз буьруьнж духдер эн Италия —
Темиз назушменд гуьзел-гуьзелгьо.
Дирегор уре хьозури диеш
Гье эри дире, гьич не вомунде,
Ве уре рачи дуьньегь хунде.

Ини е кук э одохлуревоз
Нис кеширенуьт бегьем нефесиш...
Ки буге гуфди: э хьэвесевоз
Усто сохдигьо уре яратмиш,
Э у сэхд ошугь бире офдори
Муьрди э пушой эн пойгьой эн у.

Кук гуфди: — О, эз гьемей шори
Э пойней эн у муьрде мидануьм!..
Духдер куке гуьрд: — Герек нисд, воре!
Ведеберд эз богъ зу тэгIди доре.

ЗОКОЙ НЕ ШЕМЕЙ

Э хуней Зокой гьунши меш,
Имбуруз гьуногь омори —
Кук бирор зерею — Шемей
Унегуьре у лап шори.
Ве нуьшде э еки гьердуьшу
Эдет суьгьбет сохденуьт.
Шоробиш гьисд э пушошу,
Пееле зере хурденуьт.

Хэйли гофгьо сохдут угьо,
Хэйли шороб хурдут угьо.
Десгьоре лов сохде Шемей,
Гуфди:
— Дануьсдени кинуьмге ме?
Жогьоб до Зокой гье еки. —
Туь гьисд жовоне студент.
— Студент? Студент чуьни?
Холисе инженерум ме!

Е пеелейгеш хурд Шемей:
 Дануьсдени кинуьмге ме?
 Зокой жогьоб доре зури
 Гуфди:
 — Туь жовоне инженери.
 — Инженер чуьни эри ме!..
 Зам директор трестуьм ме!
 Гене хурд е пеелейгеш.
 Гене гуфди:
 — Дануьсдени ме кинуьмге?..
 — Дануьсденуьм, гьелбет, гьелбет,
 Туь гьисд зам директор трест.
 — Зам чуьй мугу?
 Зам пор бируьм,
 Гьони хуьшдени директоруьм!
 Ой леле, деки екигеш!

 — НэґI, — гуфди леле инжо, —
 Весси, — терсиренуьм,
 (чорекере но э гьироґь)
 Хурдиге е пейлейге
 «Министруьм» не гуиге.

ДУХДЕР ПАРТИЗАН

Мегирис духдер ме
                   Медуьгу гьич дорд,
 Гьобул сох песини
                   Веснет бебере,
 Ме эдем э гьовхо
                   Муьрде чуьн жоборд.
 Чуьн игид эй расди
                   Норетгьо синере.
 Мере кук де нисди
                   Муьрди уш э женг,
 Е туни мундейгьо
                   Э кифлет гIэзизи,
 Э жигей гьердуьйму
                   Веги туь туфенг,
 Бура пой э жергей
                   Десдей эн гьирмизи.
 Поит сэхд те дугь хун

Деригь э раг.
Венжинит дуьшмере
Шугьомо э хори.
Веберит гӀӀеле
Зеверо те менг,
Овурде э гӀуьлом
Товуши ве шори.
Эжиге мнерум
Метлеб ишмуре,
Бибейме! Чув!
Сэхд месох чуме!
Бибейме шиновит!
Доренуьм ме шовгӀо:
Векенде сефгирс
Рафденуьм э довгӀо!

СЕРГЕЙ ИЗГИЯЕВ

1922—1972 с.

ТЭГРИФЛУЪНИ ВАТАН — ДЕДЕ

Ватан — деде, улкей жофо,
Ватан Ленин, большевикгьо,
Пушобер эл гуьлом бирей,
Девр азади туь овордей.

Тэгрифлуъни, Ватан — деде!
Э коммунизм эдейм рафде.

Э Догъисту ве лап дургьо;
Э е войге гъисдуьт хэлггьо:
Шолумире муьхкем дошде,
Дуьлшор, хошбэхд эй зигъисде.

ТэгИрифлуьни, Ватан — деде!
Э коммунизм эдейм рафде.

Фэхьле, ранжбер ве хундегор,
Э девр иму бирет бирор.
Угьо сохде хьэрекети,
Ватан иму бу тэгИрифи.

ТэгИрифлуьни, Ватан — деде!
Э коммунизм эдейм рафде.

МОЗОЛ

Инсон хьэсуьл оморей,
Товуши э чум дирей,
Эз рэхь хэлгьи куьнд бирей,
Эри инсон гьисди мозол.

Кутэхьи руз зиндегуни,
Юк гьуьмуьри лап гурунди,
Рафде э рэхь эн дузгуни,
Бирейм иму сэхьиб мозол.

Хунит, гье веровурд сохит!
Ватане деш варавунит,
Дусдире суьгьд — муьхькем дорит,
Хосе Ватан гьисди мозол.

Ме хосденуьм расдире,
Азадхогье деш зиедте.
Чуьн коммунист эри бире,
Эри жоборд гьисди мозол.

Келе шори имбурузи,
Хэлгь Совете сохди рази.
И тэгИрифи эхирсуьзи,
Девр Совети гьисди мозол.

Партияйму э рэхь Ленин
Хэлгьэ пушово бердени
У гьисд гьувот эн азади
Ве гьемиге айму мозол.

МУЪХЪКЕМЕ ПАЛУТДОР

Э гIуьзет омореи шогьир хэлгэи Азербайджан Сулейман Рустам э ш. Дербенд.

Э иму, догълуьгьо, е хубе гIэдоти:
Гъуногъгьо оморе э иму мироди.
Нун-муьнуьк эй доре гьемише хьозури.
Туй эйму гъуногъ нисд, гIэзизе бирори.

Руз васал, Сулейман, оморей туй мигьму,
Чуьн васал туй шори овурдей эриму.
У муйгьгой эн сертуь э гуьлгьо хумнеи,
Оммо дуьл шогьир, чуьн жовон хундени.

Муьхъкеме палутдор эй чуькле гъэлхэнди.
Садсалгьо едитор боругьгой Дербенди.
Э угьо ме бемзер сохденуьм дусдире,
Хэлгъгьгой Азербайджан не эн Догъистуре.

МэгIнигьгой шогьиргьо паруьсде, тегьер гъуш,
Эз девргьо ө девргьо у доре яравуш.
Жовоне шогьируьм ме офдем гъэнетгьо,
Сулеман Рустами кумегчи эвледгьо.

МЕБОШ ГЪЭГЪРИ

Дануьсденуьм белкем мере гьисд тэхсир
Муьгьбеттуь ер, мере гирди сэхд есир.
Пейлере туй негьогъ месох лап серзир,
Бэхшлемиш сох, мебош эз ме туй гъэгъри.

Тэхсир меш нисд зиеди лап келе,
Песе-пушо луьнг не норем ме гьеле,
Белкем шефдкор дарафдиге ө гIөре,
Бие ер ме, мебош эз ме туй гъэгъри.

Белкем мере туй дирейге вохурде,
Э меслэхьэт ө ен духдер поисде?
У кес нисди, ө цех иму кор сохде,
Бэхшлемиш сох, мебош эз ме туй гъэгъри.

Ненге туьре гьони вогьне воисде,
Эз ме зиед екигере туь хосде?
Хосиетмере туь гьеле кем дануьсде,
Бие негьогь мешош эз ме туь гьэгьри.

ГУЪЗЕЛ

Дануьсденуьм э рачи туь нисди сер,
Гуьл савзегьош э туь нибошут бемзер,
Эз ловгьой туь рихде шелбет не гӀасел.
Чуьш бисдоге, рэхьмлуй мие бу гуьзел.

Онгур Дербенд туьре хуно нисд ширин,
Дирем туьре, нибу дие дуьл гьемин
Нисд бире вохурдеи эз гьезел,
Изму рэхьм бер, сурул мебош туь, гуьзел.

Эри дусди гьэлей Дербенд нисд чапар,
Мере дире э улойге туь мечар.
Миев у руз ме мигуюм эз туь «зен»,
Биё месох ингьедер наз туь, гуьзел.

БИЕВОШ

Себэхь-себэхь муьргьгьо эшгьлуй хунденуьт.
Эри кини раче мугьум мэгӀнишу?
Нум эн ёре белкем ишму гирденит,
Сурогь доре гуфдириге э ишму?

Эз гӀаили нубо хундейм э еки,
Жуьфд мигешдим, лугьонд фикир не доре.
Имугьойле, севгил ме туь э женги,
Дуьл ме туьсуьз гьисди тегьер оворе.

Э гьэвл муьгьбет ме офдорем суьфделе.
Туьсуьз, совгили ме, нибошум гьич дуьл хош.
Хуше рузгьо мие виним, дусд гьеле,
Согь-саламет э гьисмет ме биёвош!

СЕВГИЛИ

Тэхьно лампе хунере товуш нидуь,
Севгилисуьз беге дуьл ёр тоб мидуь,
Дусд не бире ловгьой, эн у нихэндуй,
Пар зе бие, ёр гузети, севгили.

Дор ве савзе васале сохде гузет,
Парандегьош гьони руьхьленмиш бирет.
Чумгьой ме, дусд, э у рэхьтуь демундет,
Пар зе бие, ёр гузети, севгили.

Э чул, богьче ведарафде гешдеки,
Гуйге эз ме эдей гуфдире еки:
«Эжи дусдтуь, бегем гьони туь теки?»
Пар зе бие, ёр гузети, севгили.

ОДОХЛУ

Эй ме кес бири, чуьн е кук, туь жовон,
Оммо диренге, г'эдоти э инсон,
Чумгьо демунде, сохдени дуьл гумон,
Бируьм шекелуй ме эз туь, одохлу.

Песде вохурде, гоф мисохд зугьуниш,
Кем-кем мибисдо войгегьой дуьл очмиш.
Бирден э гьечи бисдорум ме соймиш.
Гене не бири туь энме, одохлу.

Дие шекелуй, нигорен ме нисдуьм.
Метлеб эн туьре гьемере дануьсдуьм,
Севгили гуфдире, ме туьре сэхд хосдум
Бирей эриме имугьой одохлу.

ГЬЕМИНОН Э КОЛХОЗ

Э зир чуьшмей гьеминони,
Э гьэд зими эн колхози,
Дери дусдме, Мирьен, гьони. —
Э меревоз уре бэхьси.

Чуьн десдей гуьл, бэхш жовони,
У дурунде дерз бесдени.
У э зими тек недери,
Угьо инжо е десден.

Комбайн мэгИни хунде-хунде,
Э эйлонмей зими гешде.
Ю дурунде, дерзеш куфде,
Лембегьоре беседе, шенде.

Автомашин ве гIэребе
Оморенуьт, нубот гирде:
Еки тэхуьл, еки лембе
Эз кин комбайн эри берде.

Сад гIэребеш зиед мибу,
Эз тэхуьл пур туморегьо,
Эдей берде келе керву,
Эри Ватан бэхше угьо.

Э зир чуьшмей тьеминони,
Эри дусдгьо — сэхьиб були,
Эй игидгьо, чуьн Мирьени.
Гье михуну дуьл шогьери.

Э МЕЖЛУЬС ДИРУЬМ ТУЬРЕ

Гоф миверов э и межлуьс,
Метлеб бедкор нибу дуьруьсд,
Гьер келмей гоф, тегьер эн биз,
Тиж мирасуь э дуь дуьлгьо.

Дирем туьре, гуьрдей лигьоб,
Дуьл туьш белкем нис доре тоб.
Чумгьош эдет гуьфдире гоф,
Зеде зере э дуь дуьлгьо.

Офдорен ме э рачей туь,
Дуьл сухунде у рачи туь,
Бенд бисдорум гьечи э туь,
Гьисмет гердо и дуь дуьлгьо.

МЭГИНИ ДУХДЕРГЬО

Миев васал, гуьлгьо мибу,
Дуьл жовонгьо эшгь пур мибу.
Эри хуьшде дусде гешде,
Соймиш бире, хушбэхд мибу.

Сес ди, буьлдур, хун мэгнире,
Хун э иму, кумек бире,
Эри гьисмет, келе муьгьбет,
Сэхд хоюгьо дуь — екире.

Васал мирав, гене миев,
Нидани дусд эз же миев.
Е руз мибу, гьисмет мибу,
Эри духдер е бэхд миев.

Э ДОГЪЛУЬГЬО ГІЭДОТИ

Дер вокурде диромое е гьуногь,
Ебо уре деберденим э утогь,
Эже темиз вараисди эз холи,
Сумогь еки дешендеи э хори.

Э догьлуьгьо и гїэдотиш буйругьи:
Эри гьуногь суьфро гьер вэхд очугьи.
Суьфде доре пейлей чое мержони,
Гуфдиренуьт мелхьэм синей инсони.

Песе минуьт раче кобоб гусбенди,
ТэтГрифлуьни сипре шороб Дербенди.
Ченд жуьр савзе ве мейвогьош норенуьт,
Инжо угьо ихдилотиш сохденуьт.

Бегем мибу фурмуш сохде суьфроре?
Э лэгїэй хэлгь эз у лезет офдоре,
Егилейгеш воисдени бу гьуногь...
Гьечи зиед бире дуодгьой хэлгь эн догь.

Э СЕР ГЪОВРЕЙ ШОГЪИР Ю. С.

Э инжо гьисдигеш эхири рэхь инсон,
Нихою оморс, бисдогеш ю серсон.
Э инжо биевгьо себебсуыз гьич нибу.
Эй хубе инсонгьо биреним сэхд пешму.
Э инжо аслангьо нис мунде чуьн е гъуш,
Хьуьршлуье игидгьош биренуьт селт хомуш.
— Э инжо, ой шогъир, туь вихдей мемзуьл,
Оморс э инжо чуьтам туь сохдей дуьл?
— Э инжо оморс несохдум ме темэхь,
Суьфдеи ме нисдуьм, песиниш — э и рэхь.
Э инжо биевгьо гъушиге — гъуш мунде,
Нум аслан муьрдекиш э сер ю вемунде.
Э инжо инсонгьо оморс дес тигьи.
Инжиге темэхьсуыз гьисдигьо дуьньегьи.
Э инжо оморем, дес шушде эз мирод.
Эз и рэхь нидануьт поюнде дусд, эвлод.
Э инжо оморем э дуьл ме гоф дошде,
Воисдгеш э хэлгь дуьм, нидануьм вогошде.
Э инжо оморс сохдемгеш ме тэгди,
Гэзизе хэлгь иму рэхь соху, бу жэхьди.
Э инжо лол бире, де дуьл ме нихуну.
Нувьуьсде десдонгьо едигор мимуну.
Э инжо вегирдем гьемишелуьгие жиге,
Э глэрей зиндегьош поисдем э жерге.

ОВЧИ НЕ БИСДОНЧИ.

Э гъирогъ эн бисду, э чордогъ
Нуьшдебу е чэнд мерд, меш гъуногъ.
Еки бу рэхьгирор, юш глэтлуь
Екиге бу овчи — туфенглуь,
Бисдончи не сохд гьич гьимиш,
Миовурд э пушо гьер емиш.
Эз герми, бугъунти бугеш руз,
Е раче буй миомо эз хэмзе,
Дуьл серин мибисдо эз гъэрпуз.
Мигуиге эз шербет бу мезе.
Эзини жигегьо гьисд глэдот,
Эй сохде ширине ихдилот,
Э межлуьс дериге е овчи,

Герек нисд э унжо нуботчи.
Екиреш гоф сохде нигьилуь,
Дургуниш омборте менжинуь.
— Сив пенж сал ме гешдем э чулгьо, —
(Оммо ю мибисдо чуьлигьо). —
Э и вэхд ме дирем ченд хьэйву:
Эз аслан расире те мейму.
Вишегьой эн Муьшкуьр нен Самур,
Ижире хьэйвугьо гьисдуьт пур.
Егиле диренуьм пеленге,
Э меш ки е тэхьно туфенги.
Те гьэлеж гуьрдени эй зере,
Э сер ме гьов кенде оmore.
Меш уре э гьечу гирденуьм,
Пусд юре гьеебо кенденуьм,
Гьм... чуьни? Е руз ме, сер шеви,
Жигеш ки мергине вишеи,
Диренуьм, э тегьер эн гомиш.
Вишерё венгесде э шивиш,
Эдее оmore е ою,
Э фис юш инсон нипою.
Мугум ме, имугьой туь, фелег,
Э инжо эриме бош кумек.
Ченд гиле ме уре венгесде,
Сохденуьм э гьечи сэхд хэсде.
Шуьл бисдо, э тегьер хэрөгүш
Веноре овурдум э сер душ.
Гуьргьоре, зеремгьо, нисд хьисоб..
Бисдончи э инжо недо тоб.
Угьойге тигьэтлуь гуш вено,
Эришу глэжоиь миомо.
Бисдончи диренге гьечини,
Бегьем дургуни венжири
Юш мугу:

— Бовор сох, жон овчи,
Ченд сали ме гьнсдуьм бисдончи,
Недирем гьэрпуз бу келе,
Омбар нэгл, пенжогь пуд кемтеле.
Туь мунош, ме тэхьно гуж зере,
Венорем э машин сесере.
Овчи мунд лэглэй ю вокурде.
Мугу ю «Бобо вой, чуь хунде?!»
Бисдончи эз овчи: —

— Э геде,
Тараре тув э ме фурухде?..

ЭЗ ГҮҮМУҮР ЧУҮЛИНУҮМ

Салгьо гүүмуур миравт шумол,
Гыч небире хэбер эз хьол.
«Чуыл сал» гофи. Бгем кеми?
Гүүмуур инсон гысди геми.

Рихденуьтге тэгди-тэгди,
Говгьой эн чой сохде жэхьди,
Дерьёгь эйшу гысди эхир.
Песг тэгди тув чуьни, шогьир?

Бирден сохдум эйме думит:
— Салгьой гүүмуур, гьони гуит,
Чуьтам сохдем ишмуре рэхь,
Гьуногь бирит, ненге хьэрмэхь?»

Мигуиге томошеи,
Э гьэд эн хов нимешеви,
Чуыл пердегьо, чуыл рангинуьт,
Салгьой гүүмуур вохурденуьт.

...Жесде журкум биренгьине,
Асму вокурд ранг суьрхире.
Чуьшмей девре у вэхд дируьм,
Е ригаз ю меш ки бируьм.

Гьеме бирим э е хээл:
Дешеним богь, гуьл дуь мозол.
Энжэгь дуьшмен небу хомуш,
Э сер симбогь, омо бейгьуш.

Кем не бисдо гуьл богь хэзон,
Бегем у гуьл небу инсон?..
«У салгьо гыч меево де!» —
Э гуш дерафд ловой деде.

Эри эн у салгьой шогьир,
Сипре муйгьо гысдуьт шогьид.

Эй пири нисд у нишоне,
Бирмундэни дерд инсоне.

Ватансуьзе шори нибу,
Ватансуьзе дердгьо мибу.
Бегем мибу дерд себебсуьз?
Нис зигьисде шогьир усуьз.

Гене темиз бисдо эвир,
Гене дуьлшор хунде шогьир:
Эри жофо, эри муьгьбет,
Эри Ватан, гьисдгьо шелбет.

Пуьмуьр гьисди, тегьер гьиргIэт.
Кире мибу ужуьр жуьргIэт,
Гьэ сэхд гуьрдгеш вожеюре,
Эй пююнде дие уре?

Зиндегуни тирозуни:
Бэхдеш, дердеш пеймундени.
Энжэгь чуьл сал эри шогьир,
Бирет тегьер эн чуьл хьовир.

ЕДИГОР

Ме яралуь нуьшдем э гьэд савзе богь,
Буьлдурчингьош эдет хунде ченд умогь.
Гуши-гуши гуйге сохде ворвори,
Эз дуре рэхь э кинме у омори.

Гуит гьушгьо эри дерд ме е чоре,
Ненге бошит эз пушойме оворе!
О, ворвори, белке туь гоф дануьсде,
Эри шогьир чоре сохде туь хосде?

Бошит эйме тегьер жерэхь ве духдир,
Меш эришму хунум мэгIни чуьн шогьир.
Эшгь жовони э хун раг ме гешдени,
Дуьл ме гьело мэгIни омбор дошдени.

Эри туь хэлгь, михунум ме мэгIнире,
Хуше рузгьо хосдем эйтуь винире.

Вэхд-вэхд, дусдгьо, белкем тегьер едигор,
Бисдоруьтге мэгIин мере хундегор.

ЕРОВУРДЛУЪЕ РУЗ

Бугеш руз эн васал, гьово бу дегуьрде.
Ивэхди э Масков эдембу верф рихде.
Э апрель э иму — э догьгьой эн Кавказ
Мейвобогъ гуьл пури, ейлогьгьо бирет савз.

Хьэсроти, хьэсроти оmore э инжо,
Дуьл хосде винире Маскове е ченд бо.
Нисохум гьич фурмуш э гьуьлом ме сад сал,
Хэлгьгьой ю хушруют, тегьер руз эн васал.

Э тегьер эн рагьго, кучегьо ухшеши.
Мигуи дуьлиге Кремля э минжи.
ТэгIрифи эн Ватан ве хэлгъ гьисд шегьер.
Дие нисд э гьуьлом шегьер и тегьер.

Э догьгьо дирейге чуйтам чой рихде,
Э гьечу зу себэхъ поисдет э жерге,
Э пушой мовзалеь гьуногьгьо ченд милет,
Эй зере сер э вождь инжо оморет.
Э у чой, тегьер дуьгъ, бисдорум меш гьэриш.

Мармардаш сип-сиегъ э ёси гьисд геймиш.
Дарафде-дарафде мисохум ме тэгIди,
Руй вожде эй дире мисохум ме жэхьди.

Мивинум гуйге бу чуйшмей руз э пушо,
Э чуйшме э ранг суьрх чигьрет вождь де унжо.
Нивоисд рэхъ рафде, зу жире небошум,
Эз чигьрет гьэзизи беге ме месд мибошум?

Мигуи руз апрель офдои вокурди.
У чуйшме эй хэлгьгьо товуши овурди.
Зимисду гьеминон — гьемише ежире
Эй гьеме вождь — рэхьбер ригазгьо фуьрсоре.

ШОГЬИР — ГЪЭЛХЭНДЧИ

Эри шогьир тати Монувэхь Дадашев

Э тегьер буылдуырчин э догъгьой эн Кавказ,
Гуьнжунде мэгИнигьо михунди гьер караз.
ТэгИрифменди мисохди дилбоши хэлгъгьоре,
Туь шори мисохди, дусд дире угьоре.

Эри туь бу гIэзизи лепуьргьой эн Кавказ.
Нишоней Ватан бу догъ-дерей эн хориш.
Мигешди эрк сохде эз Ватан эн хуьшде,
Э сией жовони ниетгьо туь дошде.

Ниетгьо, ниетгьо! Ки суьперд ишмуре?
Ки дегуьрд сие тов товуше чуьшмере?
Жовони, жовони! Чуь бисдо шогьире?
Э жергей гъэлхэндгьо диреним шогьире.

Э унжо, гъэд женг, э гъэриш эн гIэтоши,
Сокити офдемунд, нуьвуьсдей десдонгьош.
ДуьлжегIми бесгъуни туь хэлгъэ мидори,
Оммо туь гIэзизи, некуми офдори.

О, Кавказ, чуьн догъгьо игид лол бири,
Э гъовхой азади эй Ватан жун нори.
Жилиде гъугъ догъгьо дугъ-дугъ гIэрс рихунде,
Эй шогьир эн хуше дердименди у хунде.

Не муьрди, не муьрди! У шогьир зиндеи.
Нуьвуьсде десдонгьо э лэгIэй хэлгъ дери.
Не игид, не шогьир е вэхдиш нимуьруьт,
Э жергей зиндегьо жигере мигируьт.

МУЬГЪБЕТ МЕ

Эгер муьгъбет ме гьисдиге гъуьзуьлгуьл,
Пуч бире пажо э гъэриш эн дуьл.
Чуьнки гъуьзуьлгуьл мибу э васал,
Оммо муьгъбет ме зигьисде согъ сал.
Эгер муьгъбет ме чаруьсдиге э дор,
Понз велггьою мибошут хэзон.

Вир мибу рачи гузеле муьгьбет,
Хуш ниев э чум, пучи мибу ниет.
Эгер муьгьбет ме чаруьсдге э гъуш,
Овчигъой эн у нибошут хомуш.
Ме пэхъни дошдем мутьбете э дуьл.
Усуьз зигьисде хэйрсуьзи гIуьмуьр.

ХУБЕ НУМ МОЗОЛ ИНСОНИ

Е шинох муьрденге, бердеки э рэхь.
Э сер гьоврегьо биренуьм ме не хьэрмэхь.
Те гьовре векенде доноре миторе,
Мигешдим, фегьм сохде говорих сенгьгоре.
Бэглзигьо говорих вебу хэт турои,
Тозегьо урусси нуьвуьсде хэтгьои.
И хьэрмэхь хундеки мигуьрд нум чендгьоре,
Миовурд у э ер хосиет эн угьоре.

Екире хундени:

— И, фегьир бу кефчи.

Сениглэт эн у бу — хоненде — зурновчи.
У мисохд омборте э хэлгъ бу гIэруьси,
Сазендер рафдеки мибисдо юш рази.

Э инжо, — бирмунд у, дегешди зен долол.
Кидан у чендигьоре сохдиге бедмозол.
Фойдеиш доренбу, суьрх мегуьрд э зомини,
Те муьзд ю нираси нибисдо гьич гьемин.

И гьоврей бедбэхди эз гIуьмуьр гьисд жовон,
Хосдеи соймиши венгесди э и хьол.
Те руз эн гIэруьси шинире овозе,
Гьэгьрелуь дорени хуьшдере ю жозе.

И мерд бу согь гIуьмуьр жофокеш — гьинорменд,
У гьисди гуьнжои эй бире тэглрифменд.
Иниге учитель кор сохди ченд салгьо,
Вегурдет тербие омборе гIэилгьо...

Чендигьоре генедеш бирмунде мигуьфди:
— Гьеркишу эз хуьшде ежире нум гьишди.
Куьнд бире эз еки э хуьшде у домунд,
Чуьниге гьэгьрелуь дениши, сер жумунд.

— Э песой эн муърде, хуб нисди гоф сохде.
Генедеш тоб нидуым, гереки дануьсде.
И мерд бу э шегьер фитночи, гэрегерд.
Визор бу эз дес ю буьтуьн хэлгь, зен ве мерд.

...Шинире хьовире, сохденуьм ме думит,
Белкине э песой омборгьо мигуит:
«И бу мерд жэҫмети, иниге эй хуьшде»...
Мозоли эй нисон хубе нум эй гьишде.

ЭРИ МУСО ДЖАЛИЛ

Гьэргь бисдогеш мерге више
Зиндегуни чуй нипою.
Дуьл шогьйри, тегьер пише,
Эз эшгь хунде гьич нипою.

Гьич нипою э гьэд жентгш
Эловлуье сес шогьйри.
Чуьн Мусо желдиьо чендиш
Пушой муьрдеш хундет мэҫни.

Хундет эри азади хэлгь,
Хундет эри Ватан — гҫэзиз,
Эвр эн асму эй доре шевгь
Ве эй бире гьер вэхд темиз.

Гьечу хунди кук чех Юлис,
Гьечу хунди татари Мусо...
Дуьшментгьоре эй сохде нисд,
Кумек хэлгьгьо бирет дусдгьо.

Пушотегьо чендгьош гьечи
Эри эн хэлгь гьэлхэнд бирет
Ве арт женг, тегьер Ирчи,
Вэҫьиф, Махмуд... жунеш дорет

Мигирорут ченд сад сали,
Нум шогьйр хэлгь гьич нимуьруь.
У нум рачи эн Ватани,
У нуме хэлгь дошде.

* * *

Эри ме не хосдем не мол, не девлет.
Эз угьош зиедуът номус не гъирьет.
Эри хэлгъ ме хосдем ники ве були,
Бегем гъич мисохут э ниет бэхили?

Ме гешдем э гьер ло, сохди у вос:
Ме бирем палутдор, дуьшмен ме сое.
Венгенуьгу, дануьсдге, доре эз бине,
Бисдоге ю веди палутдор не бире.

Шогъируьм нуввуьсдем дестоне ченд верэгъ.
Гьер гоф ме ниети, дилег эри хэлгъ.
Зиедте нисди бэхд, сох, дусд, туь бовор,
Муьрдуьмге мимуну дестон едигор.

ДИВЬЕ БАХШИЕВ

1914 с.

ХЪЭТОН

Бebей Нуьвэхь,
Дедей Серэхь,
Нуьшдуьт рэхьэт,
Э меслехьэт.

— Гуш вени зенме,
Гуюм ө туь ме,
Сэхд ө дуьлме де,
Е глэруьс хосде.

Биер рабире,
Келе зенуре,
Кук эн имуре,
Эри дуьл доре...

Серэхь шор бире,
Вешенд хуьшдере,
— Эри эн и кор,
Дуьл ме лап шор...

Овурд рабире,
Келе зенуре,
Хурдут эрэгьи,
Сохдут лэгь-лэгьи.

Дешиновундуьт,
Зурбо гоф зеруьт,
Омбор ө Бирор,
Эй бире домор.

Вараси Бирор,
Э чуй деге кор,
Бисдо гьондурмиш,
Сохд фикириш:

— «Чуй рафде эз ме?
Хэйр бире э ме...
Гьичиш не доре,
Зен бире мере...»

Бирор Муышгуэри,
Вегуэрд муышшуэли,
Э духдер гьунши,
Бисдо соймиши.

Гирошдуэт мегьго,
Бисдо гьэегьго,
Вэхд омо раси,
Сер гуэрд г'эруэси.

Бирор-доморго,
Бесдуэт хэнжелго,
Бердуэт доморе,
Эй давило зере.

Верф э хори,
Г'овиш гьэеи,
Векенд партале,
Дешенд хуышдере.

Вено юре лерз,
Соегъ беде терс,
Рафдебу сип-согъ,
Вогошд нип-нечогъ.

Гье дениш г'эруэс,
Веди нисд домор,
Эй юре дире,
Хьэтон эй бире.

Гьэри Хьисибо,
Келе зен — Либо,
Оморут доморе,
Эй доре чоре.

— Э духдер, Серэхь...
«Гьэлифо э рэхь...
Зере чи бири,
Эз и терсири».

Вегириш терс-бин,
Хуб мибу гьемин,
Муэзде э хэрмон,
Миди гьеминон...

— Дерд муэзди беге,
Э пой вэхуышдге...
Сох туэ у коре,
Суэрх мидуэм туэре.

Хьисибо сер гуэрд,
Терс-бинеш вегуэрд,
Сохд питикгьош,
Хэйли хьэйкелгьош...

Эз дермуй гьэри,
Кумек не бире,
Гье демунд Бирор,
Э хьэлов бимор...

Эз гьэри чоре,
Гьиртиш не дире,
Духдир эз Дербенд,
Оморут берд...

Гуш венит!!!
Жофокеше жовонгьой догъи.
Фурмуш сохит у куьгъне ГІэдотгьоре,
Офдонит!!!
Э товуше тозе рэхь уьшуьгъи,
Гьобул сохде
                  Тербией Ленинире.
У рабигьо, гьэригьо,
                  Нэгъуьлгьо, давлогьо,
Эз культур пес гьишдет имуре,
Тэхьл не сохдимге,
                  Иму дуьлгьоймуре эз угьо,
Вокурде ниданим чумгьоре.
Кукгьо, духдергьо,
                  Э еки гуьрд бире,
Э рэхь уьшуьгъи,
                  Э пушо офдонит,
ГІэлем Ленинизма
                  Буьлуьнд вегирде,
Тозе илгьоме
                  Э дуьл дешенит!..

ДЕДЕЙ Э КИН ХЭНЕНУЙ ГІЭИЛ

Ненуй ненем,
Ширин балам,
Э гьэд богъгьой бэглі, нори,
Э буьзуьрге шоре хори,
Туй мерой келе мибоши
Ненуй ненем,
Ширин балам,
Э десгьо карасди вози,
Артмиш бире, туй шор мози,
Шив доре келе мибоши.
                  Ненуй ненем,
                  Ширин балам,
                  Туй гуьл эн дор васалини,
                  Хурде шир туй асланини,
                  Э рач совет келе мибоши
Ненуй ненем,

Ширин балам,
Э десдегьой пионери,
Э десгьо киниг дери,
Э школе келе мибоши.
    Ненуй ненем,
    Ширин балам,
    Комсомол мидуь карасди,
    Хунде э рэхь коммунисти,
    Ленинчи келе мибоши.
    Ненуй ненем,
    Ширин балам,
    Э жергей лешгер гьирмизи,
    Гьэлхэнд Ватан, дусд эн дузи,
    Туй игид келе мибоши.
Ненуй ненем,
Ширин балам,
Келе фегьмгер, келе гилм дан,
Ферзенд Ленини доре Ватан,
Дусд жофо келе мибоши.
    • Ненуй ненем,
    Ширин балам!

МЭГНИ ВАСАЛИ

Емишгьо нишон дешенде,
Инсоне доренуьт мезе,
Буьлдуьргьо мэгнигьо хунде,
Сес ишу зеренуьт сазе.

Догьисду бири гьирмизи,
Рузгьоре сохди васали,
Жобордуьт фэхьле, колхози,
Гилмиш хунденуьт эз дуьли.

Догьистуй социалисти,
Гьисди бэхш вилеет чуьшмен,
Гьерло ю вараисди,
Эз гуьл доргьой ворлуьи.

ХЫЗГЪИЛ АВШАЛУМОВ

1913 с.

ШУЪКЕЕТГЪОЙ ХОЛЕЙ НЕСПЕТ — ЗЕН ЭН ПИРЕ ШЕЛБЕТ

И сатирически десдоне автор нуввуьсди э шуъкеетиго ве хогъишигъой эн омбаре одомигъой хэлгъ иму гуьре, омбар келе бирази гъисдуьтгъо эз кими одомигъо, ведешендетгъо тозе дургуне, лоигъсуйзе гъэдотгъо. И гъэдоте, комиреки у критиковать сохдени, неки гуьнжо, лоигъ нисди э зиндегуниму, э гъэсуьл, номус инсони, у гъемчун лоигъ, гуьнжо нисди э гъэдотгъо бебегъо-келебегъойму, сер зиьди охмурины эри муьрде.

Е руз сер себэхъ — товуши
Хoley Неспет — зен эн Шелбет,
Э пушой эн гъулум-гъунши,
Сер гирд эй сохде шуъкеет.

Гуш венит эй хэлгъ-хелоигъ!
Гъэдошмуре ме вегиром!
Эй гуфдиреш нисди лоигъ,
Э пушошму гъурбу гердом.

Чореш нисди негуфдире,
Ижире догъ э ме вери,
Дуълме эдей пара бире,
Э ме дие хьол невери.

Дануьсдембирит гьемешму
Фэгъире Шелбет шуьвермере,
Ченд хокгъой гъоврей ану
Гъуьмуьр гердо гьемешмуре.

Е худо борухо сохде,
Е мерд эн генгидими,
Э гъэрей гъозор бенде
Е жовогъиле одоми.

Хьэшдод сале пире мерд бу
«Монухъой ковут» биренге,
Эз хьэлолгъош мерд хьэлол бу,
Шир эн ковтер хурди гуйге.

Эз рабигъо не седигъгъо
Туро омбар дануьсдегор,
Э жергегъой хьохомимгъо
Эри нуьше верзирогор.

Ебо и мерд хьэлолиме
Нечогъ пушой эн муьрде,
Дуь чуме доно э лойме,
Огол зе э ён хуьше.

— Шинов, мугу, туь, Неспет,
Гуш вени хуб э гофгъойме,
— Олхогъин бош, жон Шелбет, —
Жугъоб дорум уре ме.

— Ме ченд эни муйгъой серме
Туро-гоморе хундем,
Веснетгъой худореш ме
Гьемере лугъонд дануьсдем.

Нешумойме гъэгъри-гIоси
Мибу эгер ме муърденге,
Э хурде, кейф, э гIаруьси
Овилмере чарундитге.

Дуьлме бу сокит, хоши,
Туь э гофме дениш ебо,
Не э турой эн Миши,
Не э гоморей Агъиво.

Эслогь неве и коргьо
Эри муърде: жогвил, огвил,
Эрэгъигьо не каньякгьо
Дуьт хэлгъэ э сер овил.

Нисди и гофме негъогъи
Э жун эн гъоврей бебейме,
Нум эн «каньяк» нен «эрэгъи»
Гъич э туро эслогь неве.

Ведешендет и мудгьоре
Куьфгьошу пул пур бирогор,
ГIэдотгъой хэлгъ, бебегьоре
Эз гъизмиши пой зерегор.

Эйме небу э угьо гуьре
Ужире овил туь нишуни,
У фэхълее кукгъоймере
Э зэхъметгьо туь дешени.

ШовгIо дорум ме мердмере,
У динж, олхогъин бирени,
У веснетгъой энуре
Лап э жиге овурдени...

Гуш венит ишму хэлгъ-хэлонгъ,
Гъэдошмуре ме вегиром,
Эй гуфдиреш нисди лоигъ
Э пушошму гъурбу гердом.

Чореш нисди негуфдире
Ижире догъ э ме вери.
Дуьлме эдей пара бире,
Э ме дие хьол невери.

Дур эз шуввер-хэлеф ишму,
Гъэдо боло гыч мерасо,
Гъеме дусдгьо, миросгьошму
Э гуьмуьр ишу расо.

Омо муьрд и фэгьир худо,
Рафд хьэлоле нешумо,
Э жигей хуьшде динж гердо,
Э серме е гилгул омо!..

Одомигьой эн шувверме
Угьо гъеебо пуст кено!
Вепичируьт э ехэнме
Гьерки-гьерки эз ело.

«Весиет мердтуь негьогьи,
Медениш туь э у гофгьо!
Восдо ешикгьой эрэги,
Сох туь гошгьо не егънигьо.

Восдо кутум эй душунде,
Э хэржигьо де медениш,
Хое, хьэвуьж бул-булинде
Э сер суфро сох туьжуьлмиш.

Сох е ченд тешт нерме хэми
Нун тонуй эй буржунде,
Эри сине лап мелхьэми
Хьэле тара — вебуржунде.

Небу сохи фурмуш, Неспет,
Хиледисиш эри сохде,
Бурайт э «мясокомбинат»
Пойгьой гови эй овурде.

Лезет доре лап хиледис
Э ичкуревоз эй хурде,
Мугуют туьре «маладис»
Уре э лэгIэ фуберде

Зерде, дуруп не питрушке,
Кишниш, хиёр эн говгуьрде,
Омбар хуби эй закуске,
Одомире ишдогь сохде.

Гъэнфит, шекер, миробо,
Чой мержони биё бу,
Сиб эн шафран — хубе мейво
Э сер суфро биё вебу.

Кифлет ишму хуьшдере
Э номус эй недешенде,
Эй сохде и хэржигьоре .
Дерайт э гъэрд, э фойде...»

Офдорум э гъэрд, э мэгIмеле,
Сохдум ченд жире хурекгьо,
Ченд гIэруьси и овиле
Бисдо келе хэржигьо.

Уьсделуьге у зен — Мемей —
Э сер мито гирисдегор,
У вераво э гъул дедей,
Овил имуре пуч сохдегор.

У те бугъоз невешенде
Хуб е дуь пейле эрэгъи,
Эй муьрдей кес нис гирисде
Э гъовои, э негъогъи.

У хуро гъэним, лухьлухьхуьт,
Эгъуьл рафде пиёниске,
Вераво у э сер тобуг,
Пиёне хэре «тутушке».

Э ёс эн мердме эз пиёни
У э жигей гирьё сохде,
Сер гирд эй хунде мэгIни
Бешпингъоли зере-зере:

«— Чумгъойтуь эжи, духдер?
— Чумгъоймере чуь сохде туь?
Гуьлсй онгуре дирейге,
Гье уре хунои эритуь.

— Синейтуь эжи, духдер?
— Синеймере чуь сохде туь?
Мохбер, пембере дирейге,
Гье уре хунои эритуь?..»

Гъчи и худо нифри сохле
Вокурд инжо е томоше,
Хэлгъиш сер гирд эй хэндуйсде,
Мемей гердо леше-леше!

Э сер ёс эни фэгъир,
И шуьвер-хэлеф муьрде,
МэгIнире эз сер те эхир
ЛэгIэ негирд те нэхунде.

Гъчи эз дес гъэретикон
Чаруьсд овил э руьхшенди,
Бисдорум ме кобоб-биргон
Эзи дердгъо ве дуьлесди.

Уьсделуьге шелей гъэрдгъош
Верафд гъечи э кул иму,
Дуьлме дие гъич нибу хош,
Догъ верафди э базуйму.

Э руй хьосиде шуьверме
Чуьтам мирам ме имогъой?
Эзи догъ, хъэйф, дуьлесди ме
Шев-руз эдей зеренуьм вой.

... Гуш венит эй хэлгъ-хэлоигъ,
Гъэдошмуре ме вегиром,
Эй гуфдиреш нисди лоигъ,
Э пушошму гъурбу гердом.

Де чореш нисди негуфдире,
Ижире догъ э ме вери,
Дуьлме эдей пара бире,
Э ме дие хьол невери...

*Эри тэгИрифлуье зен дивьиме, Игид жо-
фой социалисти, дедей эн дуй э довглой
Ватани мунде кукгьо, дедей эн Рувин хьэр-
мэхьме —*

ГЮЛБОГЬОР ДАВЫДОВА

ГЮЛБОГЬОР

(Е кесег ээ поэма)

... Э гIарей боггьо, вишегьо
Пэхьни бири дигь Гюлбогьор,
Гуьллуье мержгьо, чеменгьо
Дуьл инсоне сохденуьт шор.

Омбар хуб берекетлуьнуьт
Эн Муьшгуьр чоьгэ хориггьо,
Сал бе сал вероморенуьт
Инжо буле мэхьсуьлгьо.

Оммо эй косиб инжош
Зиндегуни лап четин бу,
Мол, муьлк — сэхьре, хиш-кутониш
Омбардеки эн гIошир бу.

Э и четине земоне
Бу Шоуле се духделе
Е доне гIаил нарине
Небиребу уре гьеле.

Кире кук нисдиге
Уре мигуфдурут «хьомол»,
Эз гьеме мердгьо гуйге
У бу юхсул ве бедмозол.

Духдер гIаил хьисоб небу,
Эй эни дерд небу чоре,
Эй зен — шуьвер серкуши бу
Угьоре гье духдер бире.

Эй духдер небиреи,
Е парагьо эй духдер ю,

Мино уре нум — «Невои»,
ЕгИни: духдер де нивою...
Мибесд э кишд эн хуьшде
Хьомол — бебей эн духдергьо,
Е гьирмизине кишдире,
Мигешд э гьэд эн мердгьо.

Худо-зеве э руй хори,
ЕгИни, хьомоли гуфдире,
Соху э у езугьбери,
Дуь юре гьэл нарине.

Небу гуйге бедте нифри
Эз ижире нифри-лово:
«Гьич кишди эн хьомоли
Эз киштитуй мефураво!..»

Кук эй бебе — гьисд нишоне,
Дошдегор уре э пире вэхд,
Оммо эз духдер — делине
Нибу уре эслогь е бэхд.

Жофой бебе эй духдергьо
ЕгИни негьогьи, пучини,
Эри хуней кесгьо-ёдгьо
Кешире жофой энун.

Э метелегьо, э вэгьгьо
Негьогь нисе гуфдире:
«Сенгь эн боруй хуней кесгьо
Зенде зенгьо духдере...»

Шоуле и дес имид бу:
Белки и дес худо гьони
Раси э гьэвл ве дод энун,
Зен мизенуь шоре зани...

Гюлбогьор э шуьгьэм дебу
Бебе сохде лово, телеб,
Уре дие ниет небу,
И бу энун анжэгь метлеб.

Не кишди, не лово э худо
Небисдо эзутьо е чоре,
Чоримуйниш духдер бисдо
У «тэхсире» зен энуре.

Дануьсдки песде зенде зен
Гене духдер бири уре,
Руьхь жун ю рафд эз беден,
Гуйге ол берд дуьл энуре.

Э хуне бирден шивен офдо,
Гуйге зен глэил незенди,
Эз некуми бирден ебо
Киниге э хуне муьрди.

Эз деде бире гьетте,
Божэхь дешенд Гюлбогьор,
У бирден дануьсд гуйге,
Э бирей ю нисд екиш шор.

Эз гьисмет зен — духдер белте
Небу гьисмет э руй хори,
Гуйге пушой худо-бенде
Тэхсир энү лап омбари.

Белки эзу товне мому,
Э гьундогь сохдеки уре,
«Туь бирейнжо, — муту, —
Миёсд е сенгь-месе бире...»

Энжэгь келеи духделе
Видовусд рафд э бисду,
Хэбер эй доре Шоуле
Омо раси э ки энү.

Чум эн Шоул э рэхь дебу,
Кей мийёв хэбер эз хуне,
Дуьл энү лап дэгьдэгьэ бу:
«Бирими глэкл нарине?»

Руз васал бу, гьово — хуром,
Хори-дере бирет жогьил,
Гуйге чуйшме э руй гьуьлом
Тигьи сохди суьрх-жовогьыл.

Доргъо э велг верансде,
Хори — э гуьл не бевешше,
Эдей хунде невомунде,
Буьлбуьл мэгИни э гьэд више.

Дуьл эн Шоул э кор нисди,
У биле э дес гирде,
Э гьирогъ бисду поисди
Эдее чумерэхь сохде.

Келеи духделе омо,
Шоул шенд биле эз дес,
Дуьл ю верафде фурамо,
Гуйге бурри у эз нефес.

Духделе бу пой бирэхьне,
Поисдебу э сер жилгъэ.
«Бирими гӀэил нарине?!» —
Эдембу сохде дуьл дэгъ-дэгъэ.

Бирден духдер гуфдиренки:
«Гене хэгьер бири мере,
ГӀэиле зу нум гереки,
Нумнегир неберуь уре...»

Чуьтам тэхьное дор э чул
Эз зуьгӀбее сэхде кулок,
Гьечу лойлум рафд и Шоул,
Эзи хэбер бире гьолок.

Гурунди гьисмет эн бебе
Э пире руз кук небугьо,
Э доморгьо имид бесде —
ГӀэьб-номуси эй хуьсуьргьо.

Гьэребогьлуьи дуьл юре
ГӀэил недануь шек сохде,
Шоул гьуз гирд сер хуьшдере,
Э фикир-хэьл домунде.

Э сер савзелуье хори
Э пушой могьбуле чум энү,
Рач-раче гуьлгьой богьори
Нэхче-нэхче дечиребу.

Бирден Шоул тик гирд сере,
Дениши э духдер хуьшде,
Э гужевоз лов хуьшдере
Веберд э шоре хэнде.

«— Э и хуше руз эн богьор,
Биё нум ним хэгьртуьре,
Хубе раче нум — Гюлбогьор,
Эзи хубте де нум бире?..»

ДУЪЛ ЭН СОЛДАТ

— Эз гьеме чигьо чуй сэхди? —
Пуьрси еки эз хэлгь гьечи.
— Эз сенгь сэхдте гьичиш нисди, —
Муту бирден усдо сенгьчи.

Сенгьгьой гьэлей эн Дербенди
Эй расди гофме шогьоди,
Ченд эрэхэгьо муьрди рафди,
Оммо гьэле гьоим мунди.

— Эз гьер чигьо пулат сэхди, —
Муту ерэгь гьуьч сохдегор, —
Буррани тевер пулати
Тилиш-тилиш эз сенгь-дохьор.

— Бэхьс мегирит э негьогьи, —
Жугьоб до е мерд эн гилмчи. —
Эз алмаз сэхд э руй кори
Нисди гьеле ужире чи.

Э гьирогь е мерд нуьшдебу,
Килэхьэ сер, сипре бигьгьо,
Э синей ю дечиребу
Ченд медалгьо ве орденгьо.

У ебо сохд суьпле хэнде,
Песде лэгьэ у вокурде,
Гуфди гьечи эй энугьо:

— Хьюьжетлугъ инжо чуй кори?
Гофгьой ишму гьелбет дузи:
Сенгьи, пулати ве алмази
Эз гьер чигьо сэхд э хори.

Оммо эз гьемей энутьо
Лап сэхд муьхьком дуьл солдати,
Екиш эзи эню чигьо,
Уре хуне лап сэхд нисди.

Нисдуйм ме недан — овом
Дирем э чумме глэлемет,
Эз гьеме сэхд ве довом
Э довгю бу дуьл эн солдат.

Эз гуж глэтош гунле-барут
Гье сенгъ, пулат ве алмазиш
Хуьрд, сов ве хьэл бирембируьт,
Ниветовусд угьо екиш.

Оммо дуьл солдат иму
У э довгю жент бердеки,
Руз бе руз деш сэхд бирембу
Дуьшмере зевол дореки.

ЖОН ДЕДЕЙ

Нисди эз туь сэхд глэзизте, ой дедей,
Э и глутьлом лап вегирте, жон дедей.
Эз хуб хубгьош гене хуби, ой дедей,
Э гьер коргьо туьре тоби, жон дедей.

Эз сер иму гьич е вэхдиш, ой дедей,
Туь э дуьньгь кем мегердош, жон дедей.

Туь эй хуне офдоини, ой дедей,
Эй ярагьо туь дермуни, жон дедей.
Ченд дерьгьо муьгьбеттуьни, ой дедей,
Туь эриму дуьлхошини, жон дедей.

Эй балагьо туь жун доре, ой дедей,
Миданим ми гьэдуьртуьре, жон дедей,

Зеренуым ме бирден огол, ой дедей,
Расиренге э ме зевол, жон дедей.

Нум туь гыич вэхд эз лэгIэйме, ой дедей,
Кем мегердо согъ гIуьмуьрме, жон дедей.
Эзу хотур ме чуьн лово, ой дедей
Хоьденуым лап войге — софо, жон дедей:
Эз сер иму гыич с вэхдиш, ой дедей,
Туь э дуьньёгь кем мегордеш, жон дедей!

ЭЖЕИ ТУЬ, ЁРМЕ?

Гене э иму васал омори,
Туь гьелеш эхи, ёр, не омори,
И дуь чумме э рэхьтуь дери.
Эжеи туь, ёрме, эжеи?

Варансди богь э туьл-гьуьзуьргуьл,
Уни эдей хунде эйтуь буьлбуьл,
Биё мегьил мере хьэсроте дуьл,
Эжеи туь, ёрме, эжеи?

Э и гуьлшоне руз эн богьор
Сохденуым минет, сох э ме бовор,
Туьре эй дире ме гьисдуьм нугьор,
Эжеи туь, ёрме, эжеи?

Белки э пушойтуь тэхсируьм ме,
Бирей кидан гьэгьри эз ме,
Езугьум, бэхш, рэхьм бер э ме,
Эжеи туь, ёрме, эжеи?

Гене э иму васал омори,
Туь гьелеш эхи, ёр, неомори,
Дан, и дуь чумме э рэхьтуь дери,
Эжеи туь, ёрме, эжеи?

Месох мере юхсул,
Мегьил мере могьбул,
Э гофме бош гьобул
Марал, зу биё, зу биё, зу биё,
Жейрон, зу биё, зу биё, зу биё.

Хосденуым ме туьре,
Тоб нидуым недире,
Шинов туь сесмере,
Марал, зу биё, зу биё, зу биё,
Жейрон, зу биё, зу биё, зу биё.

Эйтуьни гуьмуьрме,
Туь — дилег эн дуьлме,
Мозолме, мугьбетме,
Марал, зу биё, зу биё, зу биё,
Жейрон, зу биё, зу биё, зу биё.

ДУХДЕР ДЕРБЕНДИ

Ме э черхи дуьньёгь лап омбар гешдем,
Э ченд гуьзелгьо омбар вохурдем,
Оммо э рачитуь гуьзел недирем,
Ой туь марал-жейрон, духдер дербенди.

Эз чешмей билогь палаши чумгьойтуь,
Эз гуьл чеменгьош зиёди рачитуь,
Эз ширей онгур гӀәсели зугьунтуь,
Жон туь марал-жейрон, духдер дербенди.

Лов-лэгӀэйтуй гуьли-гъуьзуьргуьл,
Гьер муйтуь шевгь доре чуйн хохи
суьмбуьл,
Сестуь зӀме ширини эз мэгӀни буьлбуьл,
Ой туь марал-жейрон, духдер дербенди.

Бикеф бире э ме гъэгьри медениш,
Эз муьгьбеттуь э чуй хьолум, туь виниш,
Сурул мебош, нибу э туь ярашмиш,
Жон туь марал-жейрон, духдер дербенди.

Ме черхи дуьньёгье лап омбар гешдем,
Э ченд гуьзелгьо омбар вохурдем,
Оммо э рачитуь гуьзел недирем,
Ой туь марал-жейрон, духдер дербенди,
Жон туь марал-жейрон, духдер дербенди.

Э СЕР БИЛОГЪ

(Лирически мэхсерее мэгIни)

К у к: Э сер билогъ оmore,
Э е гуьзел вохурдум,
Уре гьетте ме дире,
Эз тешней су гуьрдуьм.

Д у х д е р: Су гирдиге нэхогьтуь,
Видов э билогъ дара,
Омбар хосденуьм эз туь,
Деске эз серме бура.

К у к: Чумгьойтуь гьилинж-нешдер
Яра сохдет дуьлмере,
Минет сохденуьм духдер,
Дан ебо туь хьолмере.

Д у х д е р: Чумгьойме нисдуьт
нешдер,
Негьогъ эйчуь гуфдире,
Э гуьл, асдаре бемзер,
Сохде ошугъ угьоре.

К у к: Те эз гловтуь нэхурум
Нибу синейме рэхьэт,
Эз туь омбар хосденуьм,
Меди мере туь зэхьмет.

Д у х д е р: Чумгьойме эдей дире
Туь туйге бирей ошугъ,
Е дерд гьисдиге туьре
Гу бура э ме очугъ.

К у к: Дердме, ой духдер, уни:
Ме э туь бирем ошугъ,
Войгей эн дуьлме туйни,
Гуюм бурам ме очугъ.

БЕНДГЬОЙ МУЙТУЪ

И дуълмере сохди яра,
Бендгьой муйтуъ, ой духдер,
Тэгьер онор пара-пара,
Бендгьой муйтуъ, ой духдер.

Пой зериге эз мугьбетме,
Бендгьой муьтуъ, ой духдер,
Шогьмар мибу эй синейме,
Бендгьой муйтуъ, ой духдер.

Туъ шендиге мере эз дуъл,
Бендгьой муйтуъ, ой духдер,
Эй герденме мибу энгуъл,
Бендгьой муйтуъ, ой духдер.

Гуфдириге туъ «ёр» эз ме,
Бендгьой муйтуъ, ой духдер,
Суьмгьо мибу эри сазме,
Бендгьой муйтуъ, ой духдер.

ГІЭРУЪС

Нуьшдей э межлуе—е хунчей гъуьзуьргуъл
Эз шоре ниетгьо пури гъэд эн дуъл,
Чуьн эз гуьллуь васал эшгьлуе буьлбуьл,
Дусд туъ шори эз туъ, эй раче гІэруьс.

Э пушой дусд-шинох, хэгьер не бирор,
Нуьшдейт э рач еки — гІэруьс не домор,
Эз гьисмет ишму ме гьисдуьм лап шор,
Хошбэхдлуь, мозоллуь гердош туъ гІэруьс.

Бебе-деде шор бошутту эз ишму,
Жофой энугьо бирет эришму,
Эз дусди муьгьбет пур гердо дуьлгьошму,
Дедей эн хьофд кукгьо гердош туъ, гІэруьс.

Чуьн кервугьой дурна гиросдуьтгеш салгьо,
Бисдогеш лап сипи муйгьой эн сергьо,
Гье эз дуьли-жуни гердошит дусдгьо,
Уре хосденуьм эришму, ой хубе гІэруьс.

БОРИС ГАВРИЛОВ

1908 с.

ПАРТИЯ

Деде хъэсуьл оворде,
Шир доре сохди келе...
Партия эгъуьл доре,
Овурди э и мэгIреке.

Деде эз гъулме гирде,
Сохди мере поегерд...
Партия гъувот доре,
Сохди э ен мердгъо — мерд.

Деде мере куьнд сохди,
Эз хубе хъовир-хъэрмэхь...
Партия очугъ сохди,
Э пушойме дүзе рэхь.

Деде хъэрекет сохди,
Соху мере эхир ник...
Партия хутѣ сохди,
Э рэхь Ленин-большевик.

Гъемей гIуьмуьр гьэрхундум,
Партия ве дедере...
Дедере ме бэхш мидуьм,
Партияре — гIуьмуьр ме.

ЛЕНИН

Ленин зиндеи гьер вэхд э гIуьлом,
Э буьтуьн дуьньѣгь гIилм ю гьисди лов,
У доре эгъуьл, у доре илгьом,
Эз суьрх нуьвувьсде вери э сер мов.

Э кура чумгьо дешенди товуш,
Хэсдее гъуле дорени гъувот.
Инсоне сохди гъэнетлуье гъуш,
Сэхьиб мол-девлет, сэхьиб гьер овгъот.

Зутъун лолгьоре у сохди ошгор,
Э дес хэлгь дори дефдер ве гъэлем.
Ленини имуре руьхь дорегор,
Э пушойму де у доре гIэлем.

Нисди э дуьньѣгь ужире хори,
Ленин недебу гьич э е кифлет.
Нум Ленин гьисди — нум бэхдевери,
Муьрскеше хэбер сохди эз кифлет.

Ления зиндеи гьер вэхд э гIуьлом,
Э буьтуьн дуьньѣгь гIилм ю гьисди лов,
У доре эгъуьл, у доре илгьом,
Эз суьрх нуьвувьсде вери э сер мов.

ВАСАЛИ ВАТАН МЕ

Ебо дениш шоре рузгьой васале,
Гуьллуь сохди гьер чор тараф улкере.
Жогьилгьойму дошде хьуьрмет келере,
Э девр иму жогьил бири сад сала.

Дегиш бири э Ватанме руй хори,
Хэлгь иму офди динжи — бэхдевери.
Дедегьо эз дуьли сохденуьт шори,
Кукгьо духдергьойму хундегор бири.

Э гьэд жофо дери шори ве гьуьзет,
Эз кор вегирденим хьуьрмет ве лезет.
Э Ватан ме бешгьэ нисди зен эз мерд,
Коммунизм эриму гьисди келе мирод.

Э БЭХДЕВЕРИ

Васал оmore, гуьлгьо лов бирет,
Дуьлгьой духдергьош шори пур бирет.
Гуьлгьоре чире, гуьрденуьт десде
Эдет чек зере, хунде, вежесде.

Руз бисдо дегиш, гудок зе завод,
Духдери геймиш, бисдорут е од.
Э ен дезгогьгьой машин поисде,
Э хэрч машингьош эдет вежесде.

Тэгиди сохденуьт гьеме э еки,
Диеш эй дире шори ве ники.
Гьер вэхд э иму гьисди васали,
Зу бегьем мибу план пенж сали.

Эз план зиедте мидим Ватане,
Нефть, огьун, пулат, гушд, шир ве кере,
Увэхди мибу гьер чи э були,
У рузгьо, дусдгьо, нисди э дури.

Э девр коммунизм, э бэхдевери,
Мизигьуь инсон э руй эн хори.
Жофо эриму мибу лап гьуьзет,
У рузгьоре иму сохденим гузет.

ДЕРБЕНД

Унжо, э у гъумлугъ бугъо жиге,
Э гъирогъ дерьёгъ, э сер жигъжигъэ.
Вокурдейм комбинат, е ченд завод,
Шегьереш унжо сохдейм рач обод.

Дешендейм богъгъой онгури-сиби,
Агроном колхозиш — кук косиби.
Зу вир бири юхсуьли эз шегьер,
Богъгъош доренуьт лап раче бегьер.

Тенге кучегъо, хунегъой гуьли,
Эз минжи шегьер бегъем нисд бири.
Вокурдейм хунегъо е ченд жерге,
Э жигей эз бун деbugъо держе.

Муьлкгъо бируьтгъо нифри ве офри:
Гъуругъ, муьлк-хочи чул кофори.
Сурот ишу дегиши ибуруз,
Ободуьт — чуьн варисде гларуьс.

Пире Каспи, бугъо туьнд, бисабуьр,
Гуйге гъони дануьсди гъөдуьр.
Э гловгъой Волга сохде бэхили,
Каспиш мидуь гъувот электри.

Шогъоди эй расди гъер риз ве бенд,
Гъисди гъадимие борутъой Дербенд.
Гъэле веригъо э гъуьндуьри догъ,
Минорет — деригъо э мезрей богъ.

ДУСДИ ВАТАН

Дусди Ватан дери э дуьл,
Дуьлиш хумнен э буьлдуьр.
Раг бемзери э сим эн саз,
Дуьл хунденге Сохдени хъэз.
У дусди гъисд гуьл эн дуьл ме,
Нивегируь уре душмен.
Те э шогъир дегъо нефес,
Э у гъич кес нирасуь дес.

Бисдорумгеш эз чумгьо кур,
Нибошум ме эз Ватан дур.
Бисдорумгеш эз гушгьо кар,
Дуыл мисоху гьемише кор.

Эз зугьун лол бошумгьо вэхд,
Гьэл мигируым Ватане сэхд.
Те поисде дуылме эз кор,
Гье михунум, Ватан, дуыл шор.

Пушой муърде, муьгьебете,
Мидуым э куж дэгӀно зере.
— Сэхд ги кукме, омонете,
Эз ме зисд эй верзире.

ЗУ ВОГОШД

Верфгьо гьеме хьэл бире,
Зимисдуш пар зе гиросд,
Хьэл месох туь дуыл мере,
Чуме рэхьуым зу вогошд.

Гьер шев вэхьшуым ме эз хов,
Гуше унгуь те себахь.
Эдем сухде ме чуйн гьов,
Мегьил мере чуме рэхь.

Биё гуьлме, зу биё,
Савзе мохбери хори.
Гул — бевеше веромо,
Туь гьелеш не омори

Э туь сохде ме бовор,
Куьшдуым гӀэтош дуыл мере.
Бие нуьшим э шогьвор.
Вое сохденуым тьуре.

Биё гуьл ме, зу биё,
Биё омони — имдод,
Ини, васалиш омо,
Мегьил мере немирод.

Паруьсдекгьо вогошде,
Паруьсденуьт э гьово.
Вомундум ме эз гешде,
Э ховгьо семе биё.

Екире сохде гьобул
Возирейм пэхьни-пэхьни.
Мегьил мере туь могьбул,
Дуьшмен невенуь хьини.

ДУЬЛ ХОШИ

Бебе-деде ферзенд дошде,
Э гьенг богьбон сохде гузет,
Богьбон гьетте доре кошде,
Вое сохде винуь лезет

Кошде доре у согь гьуьмуьр,
Гьуьллугь сохде гьер руз-бе-руз,
Тэгьди сохде верав гьуьндуьр,
Эз рагиш бу сэхд гьэдерсуьз.

Мие тоб дуь э хиники,
Э гермиш дуь зурбо — довом,
Тэгьди сохде у гьееки,
Уьктем небу э и гьуьлом.

ДивэгьI гьово дегиш бире,
Миханети мегьгьой васал.
Гуьрде гуьлгьош хэзон бире,
Дор хуьшг мунде е се-чор сал.

Доре зеренг сэхде бее,
Богьбон доре нис венжире,
Жогьил сохде сер-дуьборе,
Лигегьоре хуб вижире.

Хьэз сохде богьбон увэхди,
Гуьл доренге э васали.
Хьисоб сохде у хош-бэхди
Диге бегьер дор гьэсели.

Диромоге дусде гъунши,
Хосдге эз дор ю гъэлем,
Эри богъбон гъисд дуълхоши
ТэгРифменди эн и гъуьлом.

Эжеб бебе дуъл шор бире,
Дире бегъер дор хуьшдере,
Э пушо ю неве-нишре,
Э нике метлеб расирере.

ВОЙГЕ

Кошки мибисдорум дор,
Дусд мибисдо гуьл — онор,
Гъэдуьр дусде дануьсде,
Тевесер эри зигъисде.

Кошки мибисдорум гуьл,
Дусд мивено э сер дуьл.
Гъэдуьр дусди дануьсде
Тевесер эри зигъисде.

Кошки ме гъэтош бире
Герм мисохдум дусд мере.
Гъэдуьр екире дануьсде,
Тевесер эри зигъисде.

Кошки ме шогъвор бире,
Серин сохум дусд мере,
Гъэдяуьр екире дануьсде
Тевесер эри зигъисде.

НЕГЪОГЪИЕ ПЕШМУНИ

Дирем, баларе, поисде,
Могъбул, сер гъуз э ен гъовре.
Сенгъ гъоврере сэхд гъэл гирде,
Гуьмгуьми сохде, гирисде.

Дирем, э сер сугъре зани,
Гъуз бире, хосе моч сохде,

Вокурде гирьей зени,
Бэхшлемиши хосде-хосде.

Э хок бире селт билесмор,
Нум гирде, зерени огол —
— Жон дедей!.. Воку гьоврере!
Гьэл гирде, моч сохум туьре.

Оммо у зен зинде гьисди,
Согъэ гьуьмуьр гье гирисди.
Э жогьили бис мунде,
Вебири етим э герден.

Те етима сохде келе,
Суьперди у согъ гьуьмуьре.
Рузгьо бири гисне мунди,
Луьгьэь хуьшде куке дори.

Етима у сохде келе,
Эри хунде нори уре.
Дуьл етима гье шор сохди
Куьгьней кесе не вокурди.

Келе бире етим-офдум,
Венори э деде ондум.
Эхир эз буз лекет ферзенд,
Офдоре муьрди, езугъэ зен.

Ченд сал бэгьдо кук вогошде,
Хьэрекет сохд, сенгъ дешенде.
Чапар гирд у эз огьун,
Белкем гирошд зен эз гьовун.

У руз гьеме э сер гьовре,
Мердгьо, зенгьо кура бире.
Лап э худо сохдут лово,
Уш гирору эз и гьуьногь.

Эз сер гьовре рафде бэгьдо,
Кук дуьбореш вогошд омо.
Гьони сенгъэ сэхд гьэл гирде,
Бэхшлемиши эдей хосде.

ЭЗ ГЪУЪДГЪУЪДИГЪОЙ СЕРЭХЬ ГЪУНШИМЕ

Зу сегьери гьер руз себэхь,
Те хурузгьо гIуьгIуь зере,
Белкем зутеш, холей Серэхь
Э куче э сер пой бире.
Хэйли сохде видов-видов:
Хьэет руфде овурде гIов,
Чой веноре э симовор,
Дешенде палаз нимдер,
Гье э куче э зир тутдор.
Ю, Гьимети не Мирвори
Рач нуьшденуьт э меслэхьэт:
Э ихдилот ве довори.
Серэхь сохде шовгIо суьфде
Э сер бирор, бирорзере,
Гуфдирени, гьирке сохде:
Э гьэд эн и келе шегьер,
Офдум-офдум гIэил дошдум,
Э пушошму миро хэгьер,
Гьич эз екиш не пуьрсире,
Не дануьсде, бердуьм дешенд
ГIэил мере дире-дире,
Э дес залуме духдер гьэйсер.
Бегьем зери гIэил зердов,
Э тегьер зерде гIлов.
Пой туь ебо, кук туь муно, —
ЛэгIэ зере, гуфдирени: —
Зен гьуншиме Мирвори.
Гуит гьери ишму ебо,
Э гьейсэгIэти гIэруьсгьо,
Гьич е хуб-чи семе дери?..
Мереш дешендигье э муьрс,
Нисди бегем у сеге гIэруьс.
Не пин дануьсде, не пелуь.
Дедей ужире гIэруьсгьо тердо
Сула-сула, телуь-телуь.
Дузи, э куче тил-тилни,
Темиз кори, лап мигьровуни.
Гуйге дузи, селт гьовомер,
Не дур дери, не энгуьл.
Гьемею чуьнгуьл-чуьнгуьл.

Э хуне гьисди бегьем шогь-мар,
Гьер гоф ю гьисд огьу зэхьер.
Весси, весси дие мегу.
Сохди мере хьэле-жигер,
Дердгьой мере сохди вогу, —
Гене Серэхь гуфдирени:
Э духдер, сеге Гяруьсме,
Эз гьимогь-дерзе терсирени.
Партал дурри, бисдо кугьне,
Егьин мие шенуь уре.
Нуьшде партал соху пелуь,
Гяруьсме нис дануьсде,
Нисди уре у селигьэ,
Гьисди бегем бухчей пелуь?..
Э хори нуьшуь е дэгь-дэгьэ.
Этер ноге тешд э хори,
Эри шушде у партале,
Согь руз уре унжо кори,
Мивешенуь хуб та-ла-ла-е...
Те у партал шушде оmore,
Мие вирихуьм ме эз хуне.
Де Гьимети тоб не доре
Гуфдирени гоф хуьшдере:
— Тигьи сохдит дуьлгьошмуре?..
Гуш венит гьени ишму мере...
Гяруьсгьошму деруьт э кор,
Эй шуьвергьо гьисдуьт бирор.
Воре эз гофме бошит гьэгьри,
Расде гу туь, жон, Мирвори,
Туьреш эз Гяруьс гилени?..
Э завод у инженери...
Уре гьисд вэхд дерзи-кори?..
Нисди эхи, жон, Мирвори.
Кугьне партал эй вокурде
Э Гяруьстуь нис гуьнжуьсде.
Эй туьш Серэхь, гьич нисди рэхь,
Гьечи, инжо туь гьер себэхь,
Доворигьой Гяруьсе тири.
Гяруьстуьш э гьуьллуьгь дери,
Лонгьи э у партал пелуь вери?..
Нисди эхи холей Серэхь.
Уш хижолети кешире,
Э угьониге денишире.

Гъич нисди хубе гъилигъ,
Э инсонъетиш нисди лоигъ.
Э екимуш нисе гуьнжуьсде,
Доворигъо эри гуьрде.
ГӀэруьс гъисди лампей хуне,
Рачи кифлет, э гуьл хумне.
Инжо гъечи эй гоф сохде,
Гъич э екиш нис гуьнжуьсде.
Де месохит и гофгъоре,
Гирит хъуьрмет дуй-екире.
Кужгъо эз ишму ранг вегуьрде,
ГӀэруьсгъо мибошут днеш хубте.

ПЕШМУНИ

*И ризгъой эн и могъбуне стихотворение ве-
гирде оморет эз когъозгъо, оморенуьтгъо эз
Израиль эз одомигъо, рафдетгъо унжо эри
зигъисде.*

Гъе эз инжо мизеруьм пар,
Мибисдоге мере гъэнет.
Эдем сохде инжо пар-пар,
БӀхшлемиш сох бирем гъэлет.

Нисди инжо гъич е хъуьрмет,
Не э муьрде, не э зинде.
Деруьм э зир туф ве нӀглет,
Кемериш гъэд эз кор сохде.

Эри гъеме гъисдуьм ме ёд,
Нисди инжо екиш мирос.
Э чол деруьм, чоре ой дод,
Сохит мере эз чол хилос.

ХъӀсрети богъгъой онгури,
Ширине емиштгъой Дербенд.
Тешнеюм, гуьрдем гур-тури,
Эри серине гӀовгъой Дербенд.

Бирем пешму эй сохде кор,
Гъич нирасуьм э пешмуни.

Кориш гьисди э гьенг бигор,
Нисди мескен эн инсони.

Э дуьлме кеширенуьм хьэйф,
Эри мунде ргузгьой гьуьмуьр.
Угьо гьеме пучи чуьн верф,
Сухде гьуьмуьр, мибу куьмуьр.

Шовгьо гердо э нун, муьнуьк,
Берди мере нугьор Ватан.
Эдем сохде инжо чуьк-чуьк,
Бэхшлемиш сох э ме, Ватан!

Эжен у серине шогьвор,
У буле огъ, сипре кетон.
Э шовгьой ме сохит бовор,
Бэхшлемиш сох туь, жон Ватан!

СЕРНОМЕ

И. Мататов	7
Ю. Семенов	12
Е. Агарунов	21
М. Бахшиев	25
Р. Рувинов	41
И. Ханухов	46
М. Дадашев	53
Д. Атнилов	61
С. Изгияев	71
Д. Бахшиев	87
Хь. Авшалумов	91
Б. Гаврилов	107

ИБ — 793

СОВЕТСКАЯ РОДИНА

Антология

На татском языке

Составитель *Б. Гаврилов*
Редактор *Х. Авшалумов*
Рецензент *М. Дадашев*
Художник *В. Логачев*
Художествен. редактор *В. Комаров*
Техн. редактор *В. Гаджиева*

Сдано в набор 24.08.80. Подписано в печать 25.09.80. Форм. 84×108¹/₃₂. Бумага тип. №1. Усл. печ. л. 6,3. Уч.-изд. л. 5,65. С 01039. Тираж 1000. Заказ № 624 Цена 55 к.

Дагестанское книжное издательство Управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров ДАССР. Махачкала, ул. Маркова, 55.

Типография им. С. М. Кирова Управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. Совета Министров ДАССР. Махачкала, ул. Маркова, 51.

55 коп.

МАХАЧКАЛА 1980

Советская Родина
АНТОЛОГИЯ
На татском языке